

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΤΟΝ

ΣΤΕΦΑΝΟ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ

ΚΑΙ ΤΟΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟ Σ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρὸς τοὺς ἑταίρους, 1-3

EMILE GUIMET, *Stephanos A. Comanoudis*, 5

ΔΑΦΝΙΔΟΣ, *Ἀπὸ τὸ μικρὸν μου σημειωματάριον, 6-7*

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΑΣΗ, *Στέφανος Α. Κουμανούδης, 8*

ΡΑΔΑΜΑΝΘΟΣ (Μίνως Λάππα), *Στέφανος Α. Κουμανούδης, 9-19*

Στέφανος Α. Κουμανούδης, (ΑΕ 1899), 20-22

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, *Ἀθανάσιος Στ. Κουμανούδης, 23-29*

Ὁ Μέντωρ, Χρονογραφικὸ καὶ Ἱστοριοδικικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους μετὰ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως.

Ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια Ἀντωνίου Χριστοδούλου

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι, Fax (01) 3644 996

ISSN 1105-7181

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟ • ΤΕΥΧΟΣ 49 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1999

Πρὸς τοὺς ἐταίρους

Κατὰ τὸ ἔτος πού διανύουμε συμπληρώνονται (19 Μαΐου) 100 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Στεφάνου Α. Κουμανούδη, Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας (1859-1894) καὶ τῆς σημαντικότερης μορφῆς τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰδρύματός μας.

Κατὰ καιροὺς γράφτηκαν ἀρκετὰ γιὰ τὸν Στέφανο Α. Κουμανούδη, ἀπὸ συγχρόνους του πού τὸν γνώρισαν καὶ ἀπὸ νεώτερους πού μελέτησαν ἢ μελετοῦν τὸ ἔργο του. Ἡ Ἑταιρεία, πλὴν τῶν ὄσων ἐδημοσίευσε στὴν ΑΕ τοῦ 1899, δὲν τὸν ἐτίμησε, οὔτε τὸν θυμήθηκε ἐπὶ πολλὰς δεκαετίες. Τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀντίληψης πού ἐπικρατεῖ, κατ' ἐξοχὴν στοὺς ἀρχαιολόγους πού ἀσχοῦν ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπιστήμη, ὅτι ὅλα ἀρχίζουν ἀπὸ τοὺς ἴδιους, τοὺς ζῶντες, καὶ συνεπῶς περιπετεύει νὰ μνημονεύουμε ἢ νὰ διδασκόμεθα ἀπὸ τοὺς παλαιούς.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ὅμως, μὲ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ Συμβουλίου κατὰ τὸ 1988, τὸ ἔργο τοῦ Κουμανούδη καὶ ἡ συμβολὴ του στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία ἀρχισαν νὰ γίνονται φανερά. Στὴν Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐκτέθηκε καὶ τονίστηκε ἡ σημασία τῆς προσφορᾶς του γιὰ τὴ διάσωση καὶ μελέτη τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος, στὴν Ἰδεογραφία τῆς Ἑταιρείας (ΑΕ 1987, 25-197) ἔγιναν εὐρύτερα γνωστὲς οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὰ πράγματα, τελευταῖα δέ (Ὁ Μέντωρ 48, 1998, 119-158 καὶ ἄλλου) ἐκτέθηκαν μὲ λεπτομέρειες οἱ προσπάθειές του γιὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ.

Ἄλλὰ καὶ μὲ ἄλλα δημοσιεύματα (κυρίως ΕΔΑΕ 2, 1988, 20-22· 3, 1989, 31-32· 6, 1989, 19-22· 8, 1989, 27-30· 24, 1993, 29-40) ἔγινε ὑπενθύμιση στοὺς ἐταίρους καὶ στοὺς ἀρχαιολόγους τῶν γνωμῶν τοῦ Κουμανούδη γιὰ σημαντικὰ ζητήματα. Τὸ Συμβούλιο ὅμως τοῦ 1988 προχώρησε ἀκόμη πάρα πέρα. Ἐφρόντισε γιὰ τὴ μελέτη καὶ τὴν κατάταξη τῶν καταλοίπων του, ἔργασία πού ἔκαμε ἡ κυρία Σοφία Ματθαίου ἢ ὁποία καὶ συνέταξε βιογραφία του πού πρόκειται νὰ δημοσιευθεῖ κατὰ τὸ 1999. Ἀκόμη δὲ ἔκαμε τὴν ἐπανεκδόση, σὲ δύο τόμους, τοῦ μεγάλου ἐπιγραφικοῦ ἔργου του Ἄττικῆς Ἐπιγραφαὶ Ἐπιτύμβιοι (1993), τὸ ὁποῖο εἶναι τώρα προσιτὸ στοὺς ἐπιγραφικούς.

Νομίζω λοιπὸν ὅτι τὸν τελευταῖο καιρὸ ἔχουν εἰπωθεῖ ἀρκετὰ ἀπὸ τοὺς νεώτερος γιὰ τὸν Στέφανο Α. Κουμανούδη καὶ ὅτι ἀξίζει νὰ γίνον γνωστά τώρα τὰ ὅσα ἔγραψε γι' αὐτὸν ἓνας σύγχρονός του σὲ μακρότατη ἐπιφυλλίδα του στὸ Ἄστυ (12 καὶ 13 Σεπτεμβρίου 1899). Ὑπογράφεται Ραδάμανθος καὶ εἶναι ὁ Μίνως Λάμπας (1830-1917) ἀπὸ τὴ Δρόβιανη τῆς Ἠπείρου, καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας, διορισμένος στὸ Πανεπιστήμιο τὸ 1881. Εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσει καλὰ τὸν Στέφανο Α. Κουμανούδη καὶ ἡ εἰκόνα πού μᾶς δίνει, εἰκόνα ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ, συμφωνεῖ μὲ ὅσα γνωρίζουμε ἀπὸ κείμενα ἄλλων συγχρόνων του.

Τὸ κείμενο τοῦ Μ. Λάμπας περιέχει αἰχμὲς ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνος Βάση, μαθητῆ τοῦ Κουμανούδη καὶ καθηγητῆ τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας, ὅχι γιὰ ὅσα ὁ Βάσης ἔγραψε ἐπαινετικά γιὰ τὸν δάσκαλό του, ὅσο γιὰ τίς κοντικὲς ἀπόψεις του. Ἡ σχολὴ τοῦ Κόντου, μαθητῆ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κουμανούδη, ἐπέζησε ὡς τίς ἡμέρες μας.

Μερικοὺς μῆνες μετὰ τὸν Στέφανο ἀπεβίωσε καὶ ὁ γιὸς του Ἀθανάσιος, συνεργάτης του στὴν Ἐταιρεία. Στους ἀρχαιολόγους εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος, ὅπως καὶ τὸ ὄργανωτικό του ἔργο. Τοῦ ἔχω ἀφιερῶσει λίγες γραμμὲς στὴν Ἱστορία τῆς Ἐταιρείας (κυρίως σ. 55, 80, 81) κρίνω ὅμως ὅτι πρέπει διεξοδικότερα νὰ περιγραφεῖ τὸ ἔργο του στὴν Ἐταιρεία καὶ νὰ τοῦ γίνῃ, ἔστω μετὰ ἀπὸ 100 χρόνια, μικρὸς ἔπαινος. Ὑπῆρξε ὁ ιδεώδης Ἐπιμελητῆς τῶν Μουσείων τῆς Ἐταιρείας καὶ ὁ ἀριστος ἐκδότης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος.

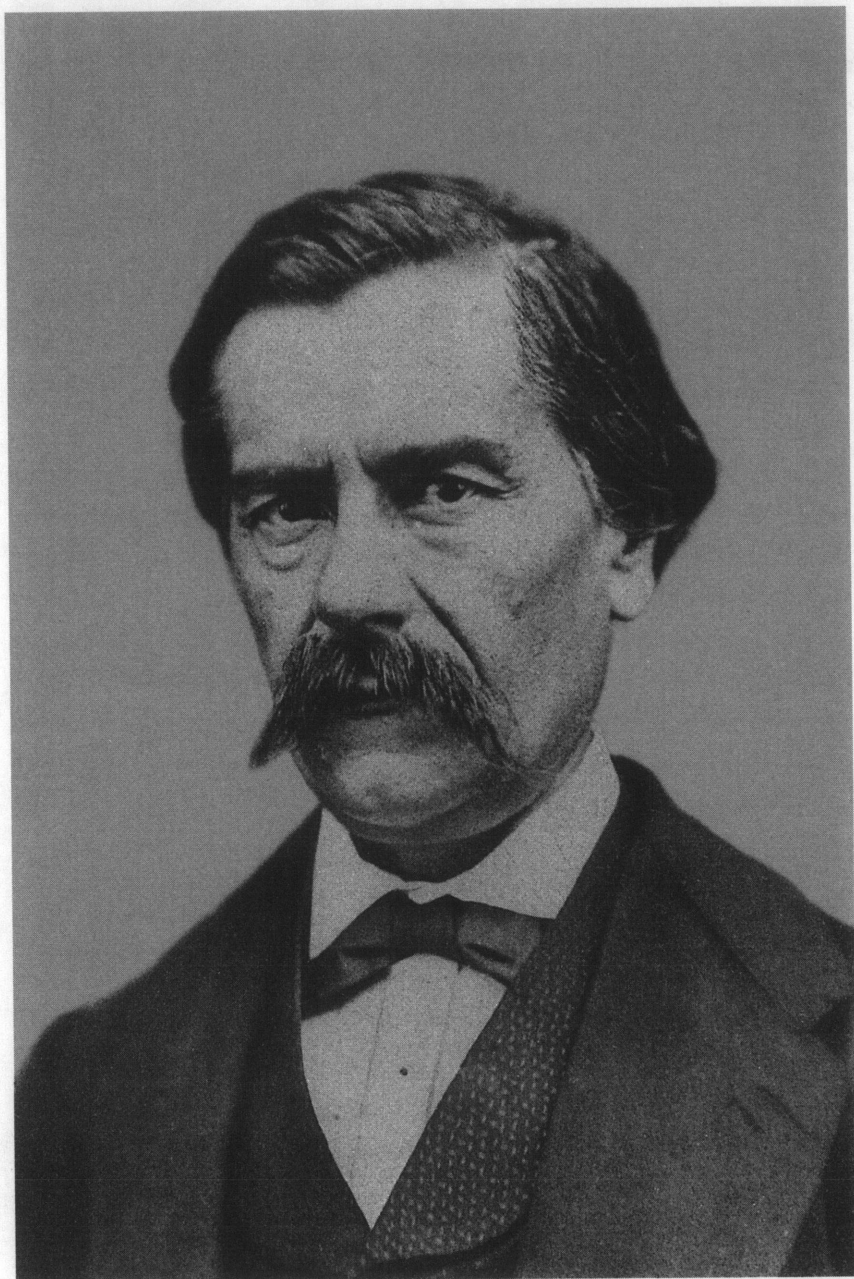
Στὴν Ἀθήνα τοῦ 19ου αἰῶνα ὁ Στέφανος Κουμανούδης ἐκτελοῦσε, ὡς πρὸς τὴν Ἑταιρεία, ποικίλα καθήκοντα. Γραμματεὺς καὶ γραφεύς, Ἐπιμελητὴς καὶ Ἐφορος τῶν Μουσείων ἀλλὰ καὶ ξεναγός. Ξεναγοῦσε ὁ ἴδιος τοὺς ἐπισκέπτες τῶν μουσείων καὶ ἴσως οἱ ἐξηγήσεις του ξένιζαν μερικούς. Ὁ Wilamowitz σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὴν Ἑταιρεία τῆς 30 Ἰουνίου 1899, σαράντα ἡμέρες μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κουμανούδη, θυμᾶται τὴν πρώτη του ἐπίσκεψη στὴν Ἀθήνα, τὸ 1863, καὶ λέει ὅτι «νέος ὢν τῆς περὶ τὰ πάτρια σπουδῆς καὶ φιλοτιμίας ἠρξάμην θαυμάζειν ὅτε τὸ πρῶτον Ἀθήνησιν ἐπιδημῶν τοῖς τ' ἐν Βαρβακείῳ τότε ἀποκειμένοις προσεῖχον καὶ Στεφάνου Κουμανούδου τοῦ μακαρίτου σοφωτάτη θ' ἄμα καὶ ἡδίστη συνεχρώμην ὁμιλία» (Ἱστορ. Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας 238).

Τὰ ἴδια περίπου χρόνια ἓνας ἀνήσυχος Γάλλος, ὁ Emile Guimet (1836-1918), ἀρχαιολόγος καὶ φιλότεχνος, ἰδρυτὴς τοῦ ὁμώνυμου Μουσείου Ἀσιατικῆς Τέχνης, περιοδεύει στὴν Ἑλλάδα. Ἐπισκέπτεται στὴν Ἀθήνα τὸ Μουσεῖο τῆς Ἑταιρείας στὸ Βαρβάκειο, καὶ ἐκεῖ γνωρίζει τὸν Κουμανούδη. Ἡ σύντομη περιγραφή του ἀποτελεῖ συμπύκνωση τῶν ὅσων προκύπτουν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν κειμένων του.

Τὸ ἐπιστημονικὸ ἦθος τοῦ Κουμανούδη ἦταν διάφορο ἀπὸ πολλῶν σημερινῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἐπιγραφικῶν οἱ ὁποῖοι θεωροῦν τὰ ἀρχαῖα τὰ ὁποῖα βρῆκαν, κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς ὑπηρεσίας τους, ἢ ἐκεῖνα πού τρίτοι, ἢ Ὑπηρεσία ἢ ἢ Ἑταιρεία, τοὺς ἀνέθεσαν τὴ δημιουργία, ὡς ἰδιοκτησία τους, καὶ ἀκόμη χειρότερα, ὡς πνευματικὰ τους δημιουργήματα τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ κληροδοτήσουν στοὺς ἀπογόνους τους γιὰ νὰ τὰ δυναστεύουν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ 70 χρόνια μετὰ τὸν θάνατό τους!

Ὁ Σπυρίδων Βάσης ἐκθέτει σύντομα τὶς ἀπόψεις τοῦ Κουμανούδη γιὰ τὴν ἐκδόση τῶν νέων ἐπιγραφῶν καὶ τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα, γενικότερα σημαντικὸ, τὸ παραθέτω. Ἀξίζει τῆς προσοχῆς μας, γιὰ τὸ ζήτημα τῆς δημοσιεύσεως τῶν νέων ἐπιγραφῶν πού βρίσκονται στὴν Ἑλλάδα σήμερα, ἔχουμε πολὺ ὀπισθοδρομήσει, καὶ ἢ Ὑπηρεσία καὶ ἢ Ἑταιρεία.

B.X.Π.

STEPHANOS A. COMANOUDIS*

Pourtant, comme j'insiste, on me mène au *Βαρβάκειον*, dont le conservateur, M. Comanoudis est un archéologue éminent.

Le *Βαρβάκειον* est un collège. Stop prétend que le nom vient du lycée Sainte-Barbe. Quelques salles sont occupées par des objets antiques fort intéressants. On y voit des vases de Corinthe à fond jaune et dessin noir, des vases de Macédoine à fond noir et dessins rouges, des vases de Crète à fond noir et dessins pâles et les beaux vases d'Athènes, très-rares, à fond blanc, traits noirs rehaussés de rouge.

On a réuni les bustes de tous les professeurs de l'antique Athènes; c'est là une Collection fort intéressante sur laquelle M. Dumont a fait un beau travail. Enfin une masse de petites figurines sont entassées sous les vitrines.

A tout prendre, malgré les quelques statues enfouies dans le sombre temple de Thésée, malgré les fragments épars du Parthénon, malgré le Barbakeion, il n'y a pas de musée à Athènes; le touriste, l'artiste, le savant même passent à côté de monuments intéressants au possible sans en comprendre l'importance et, le plus souvent, on ne sait même pas trouver ce qu'il faudrait voir.

Sous ce rapport, M. Comanoudis nous est d'un grand secours. Ce consciencieux chercheur me paraît jouer avec les savants actuels le rôle que Socrate avait pris avec les sophistes de son temps; sans paraître avoir de système à lui, il aime à démontrer que les systèmes des autres ne sont pas justes et que la vraie science consiste à savoir douter.

Ce n'est pas tout à fait ce que j'aurais voulu apprendre, aussi j'accumule questions sur questions et j'obtiens à grand'peine des explications plus ingénieuses que probables et qui se terminent presque toujours par cette phrase: «Je vous dis cela pour vous montrer combien cette hypothèse est absurde».

Eh bien, me voilà bien avancé.

Nous revenons donc du Barbakeion forts de notre ignorance.

* Emile Guimet, *L'Orient d'Europe au fusain* (1868).

ΑΠΟ ΤΟ ΜΙΚΡΟΝ ΜΟΥ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟΝ*

ΕΙΣ ΝΕΚΡΟΣ. Τὸν συνήντων, τὸν ἀπλοϊκὸν γέροντα, συχνότατα εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ζαππείου. Μόνος πάντοτε μετὰ τὴν μακρὰν κατὰλευκον γενειάδα, ἦν κατὰ τὸ γῆρας ἀφῆκε, μετὰ τὸν ὑψηλὸν πάντοτε πῖλον—δεικνύοντα καὶ αὐτὸν τὸ ἀρχαϊκὸν του ὕφος— μετὰ τὰς χεῖρας ἐμπρὸς συμπεπλεγμένας ὡς ἐν προσευχῇ βαίνοντα ὅπου ἐδεικνύετο κανεῖς λίθος ἀρχαῖος, καμμία ἐπιγραφή, καὶ τι τὸ ὁποῖον δι' ὄλον τὸν ἄλλον κόσμον τὸν πλημμυροῦντα χάριν περιπάτου τὴν πλατεῖαν τοῦ Ζαππείου ἦτο ἐντελῶς ἀδιάφορον, δι' αὐτὸν ὅλως ἀπετέλει ἐντρυφήμα. Ἦτο ὁ ἄνθρωπος ὅστις εἶχεν ἀφιερῶσει τὴν ὄλην του ὑπαρξιν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης τῶν γραμμάτων, ὑπὲρ τῆς ἀναδιφήσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου, κόσμου μεγαλοφυΐας καὶ τεραστίων ἀναμνήσεων. Ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῆς εὐσυνειδήτου μελέτης, τῆς εὐγενοῦς σκέψεως, τῆς ἀναμνήσεως, ἄνθρωπος ὅστις εἶχε τὰ ιδεώδη του μετὰ ὕλας τὰς ἐναντιότητος τοῦ βίου, τὰς ἀφοσιώσεις του ἐν τῇ ἡρεμίᾳ τῆς ἀδιαταράκτου συνειδήσεως καὶ τῆς ἐπιτελέσεως τοῦ ἀφανοῦς καθήκοντος.

Καὶ τὸν ἔβλεπα ἐν ᾧ ἐβόμβει περίξ μου τῆς μελαγχολίας ἢ βοῆ καὶ τῶν ἀνικάνων ὁ ψίθυρος ἐν τῇ ἡρεμίᾳ τῶν μεγάλων πνευμάτων, ὡς ἐν ἐρείπιον πνευματικῶν κλέους ὡς ἓνα συμβολισμὸν τοῦ ἀνεπιστρέπτου ἀφανισθέντος παρελθόντος, τοῦ μὴ συνεχιζομένου δυστυχῶς ἐν τῇ φωτεινότητι ἀνταξίου παρόντος ἢ καὶ ἐν τῇ αὐγῇ αἰσίου μέλλοντος.

Καὶ δι' ὅλους ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἔφερον ἐν τῇ ψυχῇ τὸν κάματον τῆς ἀπογοητεύσεως, δι' ὅσους ἐσκέπτοντο ποία ἦτο ἡ ἀφετηρία τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους καὶ ποῖον τὸ καυστικὸν καῦμα τῆς διανοουμένης ἤδη ὁδοῦ, ὁ γέρον ἐκεῖνος, ἐν ᾧ οὐκ ὑπῆρχε δόλος ἀλλὰ πνεῦμα ἐξ ὀλοκλήρου, ἦτο μία παρήγορος ἄλυσις ἢ ὁποία συνέδεε τὰς δύο ἀντιξοῦς ἐποχάς.

Ἦτο ὁ Στέφανος Κουμανούδης, ὃν προχθὲς προεπέμπομεν σεμνῶς, ὡς ἔζησεν, εἰς τὸ τέρμα τῶν βιωτικῶν ἀγώνων. Ἦτο ὁ Κου-

* Παλιγγενεσία, 22 Μαΐου 1899· ὑπογράφεται Δάφνης.

μανούδης με τὴν φήμην τοῦ ὁποίου εἶχε πληρωθῆ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου μάτην ἀνεζήτει τις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν πανεπιστημιακῶν παραδόσεων. Καὶ ὅμως εἰργάζετο μέχρις ἐσχάτων ὁ ὑπερογδοηκοντούτης πρεσβύτης καὶ πρὶν ἢ οἱ ἐπιζῶντες ἐγείρωσιν αὐτῷ τὸ ἐγκόσμιον μνημεῖον καὶ οἱ νεκροθάπται ὀρύξωσι τὸ χῶμα διὰ τὸ ἐξηντλημένον σαρκίον, ἤγειρεν αὐτὸς διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας ἄφθιτον μνημεῖον, ὑπερύψηλον ἐν τῷ κόσμῳ τῷ πνευματικῷ, τὸ ἀνέκδοτον ἔργον του.

Ὁ βίος τοῦ Κουμανούδη ὁ φιλολογικὸς δὲν ἀναγράφεται ἐν τῇ σπουδῇ μεθ' ἧς εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ τὸν χαράξῃ ὁ ἡμερήσιος χρονογράφος. Ἀπαιτεῖται καὶ χρόνος καὶ μελέτη. Σήμερον ἀπλῶς, ὅτε εἶνε ἔναυλος ἀκόμη ὁ κρότος τοῦ ἐπὶ τῆς σωροῦ του καταρριφθέντος χύματος, δυνάμεθα ἄνευ ὑπερβολῆς νὰ ἀναγράψωμεν ὅτι ἐτάφη μία δόξα τῶν γραμμάτων, εἰς συναγωνιστῆς τῆς Πλειάδος ἐκείνης τῶν Φιλ. Ἰωάννου, τοῦ Ἀσωπίου, τοῦ Παπαρρηγοπούλου, τοῦ Σεμιτέλου καὶ τῶν εὐαρίθμων ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν τὸ κλέος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ τῶν ὁποίων ἡ μορφὴ θὰ μένη πολὺ ὑψηλὰ ὅσος καὶ ἂν παρέλθῃ χρόνος, ὅσας καὶ ἂν ἐπιτελέσῃ προόδους ἡ φιλολογία, διότι αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ θεμελιωταί, αἱ βάσεις τοῦ μέλλοντος.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ*

Ἐπιγραφῶν σπουδαιοτάτων μέγας ἀριθμὸς εἶδε τὸ φῶς, αἵτινες ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη ἐκδιδόμεναι θαυμασίως προῆγον τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ τῶν ἐπιγραφῶν δημοσιεύσει ἐμφανίζεται λαμπρῶς ὁ ἀγνὸς καὶ πάσης φιλαυτίας καὶ φιλοδοξίας ἀλλότριος χαρακτήρ τοῦ Κουμανούδη. Πᾶσαν ἐκάστοτε ἀποκαλυπτομένην λόγου ἀξίαν ἐπιγραφὴν δὲν ἐνέκλειεν εἰς τὸ γραφεῖον αὐτοῦ ὁ Κουμανούδης, ἵνα ἐπὶ σχολῆς πολλῆς διερευνήσας διὰ μακροῦ χρόνου δημοσιεύσῃ αὐτὴν ἐν ὀγκῶδει τόμῳ πολλῶν καὶ παντοίων παρατηρήσεων μεστῶ. Ὅτι ἐκ τοιούτων δημοσιεύσεων μεγάλην θὰ ἐπορίζετο φήμην δὲν ἠγνόει ὁ Κουμανούδης, οὐδ' ἐξ ἀδυναμίας ἀφίστατο τῶν τοιούτων ἔργων αὐτὸς ὁ καὶ ἐκ φύσεως καὶ ἐκ παιδείας κάλλιστα πρὸς αὐτὰ κατηρτισμένος, ἀλλὰ διότι ἀναβαλλομένης οὕτως ἐκάστοτε τῆς δημοσιεύσεως σπουδαιοτάτων ἐπιγραφῶν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν θὰ διετέλει ἐπὶ πολὺν χρόνον ἄγνωστον τοῖς πολλοῖς τῶν ἀρχαιολογούντων, ἐκ τούτου δὲ μέγालως θὰ ἐβλάπτετο ἢ καθ' ὅλου ἐπιστήμη. Χάριν λοιπὸν ταύτης τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινῆς ὠφελείας ὁ Κουμανούδης ὀλιγωρῶν τῆς ἰδίας αὐτοῦ δόξης ἐσπούδαζε νὰ δημοσιεύῃ ὡς τάχιστα πᾶσαν ἐκάστοτε ἀποκαλυπτομένην λόγου ἀξίαν ἐπιγραφὴν εἰς τοῦτο μόνον ἀρκούμενος νὰ παριστᾷ μὲν ἀκριβέστατα τὰ σωζόμενα τῆς ἐπιγραφῆς, καὶ αὐτὰ τὰ διὰ τὴν μεγίστην φθορὰν παντὶ ἄλλῳ ἀδιόρατα, νὰ συμπληροῖ δὲ ὅσα ἀσφαλῶς καὶ ἐτοιμῶς ἠδύνατο αὐτὸς ὁ τῶν τοιούτων ἐμπειρότατος νὰ συμπληρώσῃ, νὰ διευκρινῇ δὲ ὅσα ἐκ τοῦ ἀκενώτου θησαυροῦ τῶν ἰδίων γνώσεων ἠδύνατο διὰ προχείρων καὶ βραχειῶν σημειώσεων νὰ διευκρινήσῃ. Αὕτη ἡ ἀπέριττος ἐργασία τοῦ Κουμανούδη ὑπὸ τῶν ἀλλογενῶν σοφῶν οὕτως ἐτιμήθη, ὥστε ὁ Κουμανούδης προσηγορεύθη γερμανιστὶ *der Altmeister* τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιγραφικῆς, ἥπερ προσηγορία ἐξομοιοῖ αὐτὸν πρὸς τὸν Böckh, ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα Συλλογὴ τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν τῆς Ἀττικῆς καταλέγεται εἰς τὰ κράτιστα τῶν ἐπιγραφικῶν δημοσιευμάτων.

* Σπυρίδων Βάσης, Ἄθηνᾶ 11, 1899, 416-417.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ*

Cui pudor et justitiae soror incorrupta fides nudaque veritas
quando ullum inveniet parem.

Τρεῖς μόλις παρήλθον μῆνες, ἀφ' ὅτου ἐσβέσθη ὁ σεπτὸς ἐκεῖνος γέρων, ὅστις ἀνέκαθεν ἀνεστρέφετο ἐν μέσῳ ἡμῶν ὡς σκιά καὶ «μετ-
ενσωμάτωσις τῆς ψυχῆς» ἀρχαίκοῦ τινὸς ἀνδρὸς ἀποσταλέντος
ἐνταῦθα ἵνα δείξῃ εἰς ἡμᾶς, ὅτι τὸ πολυειδῶς κατεσκαμμένον τοῦτο
ἔδαφος κρύπτει εἰσέτι σπέρματα τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ εὐγενείας καὶ
διατηρεῖ τινα ζώπυρα ἱκανὰ ἴσως εἰς ἀναγέννησιν αὐτῆς καὶ ἀποκα-
τάστασιν.

Ὁ Στέφανος Κουμανούδης ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ
ὁ γνησιώτατος τρόφιμος οὐ μόνον τῆς ἀρχαίας παιδείας, ἧς ἐγεύετο
ἐνδεδεχῶς ὡς ἀμβροσίας ἀπὸ τῶν πρωτίστων κρηνῶν αὐτῆς καὶ
πηγῶν μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ πνοῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς καθαρᾶς
ἐλληνικῆς ἀρετῆς, ἣτις ρίζαν μὲν κυρίως ἔχει τὰ θάνατα διδάγματα
τοῦ Σωκράτους, ὑψίστην δὲ καθιέρωσιν τὸ κήρυγμα τοῦ κορυφαίου,
τοῦ ἡγεμονικοῦ καὶ τοῦ ἐλληνικωτάτου τῶν Ἀποστόλων.

Ἄν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ λαμπρᾷ αὐτοῦ «Παρινέσει πρὸς
τοὺς νέους» εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ἔμψυχον παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς ἢ τῆς
θύραθεν, ὡς ἔλεγε, σοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς πραότητος καὶ γλυ-
κύτητος, θὰ ἦτο ὁμολογουμένως πολὺ δύσκολον νὰ εὔρη τύπον
ἀγνότερον καὶ καθαρώτερον τοῦ νεοθανοῦς ἡμετέρου πρεσβύτου.
Διότι τῷ ὄντι ὁ Στ. Κουμανούδης δὲν ἐθεράπευσε μόνον εὐδοκίμως
καὶ φιλοκάλως τὰς μούσας, τὰς ἡδυεπεῖς ταύτας ζώσας θυγατέρας
τοῦ ἐκλιπόντος Διός, ἀλλὰ καὶ ἐβάπτισε βαθύτατα ἅπασαν αὐτοῦ
τὴν ψυχὴν εἰς τὰ λεῖα καὶ προσηνέστατα νάματα τοῦ χριστιανισμοῦ
στομώσας καὶ σφυρηλατήσας ἐν αὐτοῖς τὴν ἀπαραμίλλον ἐκείνην
εὐσέβειαν, καλοκαγαθίαν καὶ μετριοφροσύνην, ὧν ἕνεκα κατέλιπε
τὴν γῆν ταύτην χωρὶς νὰ γνωρίσῃ τὴν χολὴν καὶ τὸν ἰὸν τοῦ ἐχθροῦ,
χωρὶς νὰ κεντηθῇ ὑπὸ μοχθηρᾶς τινος μελίσσης καὶ χωρὶς νὰ
αἰσθανθῇ ποτε τὴν τυραννίδα τῆς ἀθυμίας ἢ τῆς ἀπογνώσεως, οὐδὲ

* Ραδάμανθς (Μίνως Λάππας), Ἄστν 12 καὶ 13 Σεπτεμβρίου 1899.

τὸ ἀγενὲς ἄχθος τοῦ τύφου, ἢ τὸ ἀποφώλιον πάθος τῆς ματαιότητος. Ἄπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ὁ βίος αὐτοῦ δημόσιός τε καὶ ἰδιωτικὸς διέρρευσε διηνεκῶς ὡς ρεῦμα ἀπλοῦν καὶ ἀθόρυβον, ἅπαξ μόνον πληγῆς ὑπὸ τοῦ βασκάνου δαίμονος καιρίως καὶ ἀπαρηγορήτως ὅτε ἐστερήθη ἐν τῇ ἑαρινῇ αὐτῆς ὥρᾳ τηλυγέτου καὶ γλυκυτάτης θυγατρὸς, εἰκόνας καὶ ὁμοιώματος τῆς φιλοστόργου καρδίας τοῦ πατρὸς καὶ κυριωτάτης χαρμονῆς καὶ ἐντρυφήματος τοῦ λευκοῦ αὐτοῦ γήρατος. Διήγησε δὲ ἄλλως τὸν δίαυλον τοῦ βίου ἀπταιστως καὶ οὐ μόνον ἐξῆλθεν αὐτοῦ ἀκέραιος καὶ εὐθάνατος, ἀλλὰ καὶ κατέλιπε «φωτεινάς ἀκτῖνας καλλίστων ἔργων καὶ ἀγώνων» εἰς τὴν πτωχὴν τιμῆς καὶ δόξης ἡμετέραν γενεάν.

Ἐφορμὴν καὶ λαβὴν εἰς τὴν ἀνάκλησιν τῆς μνήμης τοῦ σεπτῶ ἐκείνου ἀνδρὸς παρέσχεν εἰς ὑμᾶς σήμερον ἡ βιογραφία αὐτοῦ νεωστὶ ἐκδοθεῖσα μετὰ τῆς εἰκόνας του ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ διαδόχου ἐν τῷ ἔθνικῷ Πανεπιστημίῳ, καθηγητοῦ τῶν λατινικῶν γραμμάτων κ. Σπ. Βάση. Ὁφείλονται ἀληθῶς χάριτες εἰς τὸν κ. Βάσην διὰ τὸ ἐπαινετὸν αὐτοῦ ἔργον, δι' οὗ ἀπέδειξεν οὐ μόνον τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸν ἔξοχον διδάσκαλον αὐτοῦ καὶ προηγητήν, ἀλλὰ καὶ ἀσυνήθη παρ' ἡμῖν ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν τε πεπραγμένων καὶ τῶν ἐκδεδομένων ὑπ' αὐτοῦ πραγματειῶν καὶ συγγραμμάτων. Ἡ βιογραφία αὕτη δὲν παρέχει, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τελείαν εἰκόνα τῆς διανοίας καὶ τοῦ ἥθους τοῦ αἰοιδίμου ἐκείνου ἀνδρὸς, ὅστις δὲν ἔλαμψε μόνον ὡς πολυγράμματος συγγραφεὺς καὶ ἀρχαιολόγος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐραστὴς τῆς κατὰ Πλάτωνα* ἠδυσμένης μούσης καὶ ὡς ἰδιώτης ἐκ τῶν ἄκρως χαριέντων καὶ ἐπαφροδίτων. Ὁ κ. Βάσης κέκτηται μὲν ἴσως τὴν λατινικὴν ἐκείνου μάθησιν καὶ εἶνε ἀξιοχρεὼς κριτὴς τῶν ὑπ' ἐκείνου γενομένων φιλολογικῶν διορθώσεων καὶ παρατηρήσεων, ὡς εὐλόγως θαυμάζει καὶ ἐπαινεῖ διὰ τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν καὶ τὴν εὐστοχίαν καίπερ νεανικῆς εἰσέτι καὶ πρωτοπειροῦ διανοίας τερετίσματα, ἀλλὰ φαίνεται ἀνεπιτήδειος νὰ εἰσαγάγῃ τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὸν «ἄκρον μυελὸν τῆς ψυχῆς», ἔνθα ἐβλάστανον, ἔθαλλον καὶ ἔλαμπον μέχρι τέλους αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ τοῦ Στ. Κουμανούδη, μάλι-

* Πολιτεία, 607 Α.

στα δὲ ἡ φιλαλήθεια, ἡ καλοκαγαθία καὶ ἡ γνησία ῥωμαϊκὴ αὐτοῦ urbanitas. Ὁ βιογράφος ἐξαίρει μὲν τὴν ἔνθερμον καὶ ἀκοίμητον φιλοπατρίαν τοῦ διδασκάλου του, ὅστις μόνον ἐν τῇ λατρείᾳ ταύτῃ τῆς πατρῴας ἐστίας ἐγένετο ἐπιλήσμων τῆς ἐμφύτου αὐτῷ ἐπεικειίας καὶ ἀνεξικακίας, ἀλλ' οὐδὲν ἢ ὀλίγιστα λέγει περὶ τῆς διαλεκτικῆς χάριτος αὐτοῦ καὶ κομψότητος, περὶ τῆς διηγηματικῆς μιμήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἐν τῇ γλώσσει ἀφροδίτης, δι' ἧς ἐκῆλει καὶ ἐθέρμαινε τὰς ψυχὰς τῶν ἀχροατῶν, καὶ περὶ τῶν ἄλλων δώρων τοῦ ἀνδρός, ὅστις εἶτε ὡς ἑταῖρος καὶ συνεργός, εἶτε ὡς λειτουργός ὑπεύθυνος καὶ οἰονόηποτε ὑπόυργημα ἐπιτετραμμένος παρέσχεν ἑαυτὸν ἀείποτε παράδειγμα πίστεως καὶ ζήλου ἀτρύτου, λεπτοτάτης εὐκοινωνησίας καὶ κοσμιότητος, θάρρους δὲ καὶ εὐσταθείας μαρτυρούσης τελειότητα χαρακτῆρος καὶ ἀδαμαντίνην εὐσυνειδησίαν. Πάντα δὲ σχεδὸν τὰ προτερήματα ταῦτα ἦσαν αὐτοφυῆ κοσμήματα τοῦ ἤθους του καὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ εὐμοιρία διηνεκῶς πλουτιζομένη ἀπὸ τῶν ἐρατεινῶν κήπων καὶ λειμῶνων τῶν τε ἑλληνικῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν ῥωμαϊκῶν μουσῶν. Ὅσοι ἔτυχε ν' ἀπολαύσωσιν ἐπὶ μακρὸν τῆς ἐντεύξεως καὶ τῆς οἰκειότητος τοῦ Στ. Κουμανούδη θὰ διατηρήσωσι πρὸ τῶν ὀμμάτων καὶ διὰ παντὸς ἔναυλα τὰ διανοητικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ πλεονεκτήματα τοῦ σοφοῦ τούτου, ὅστις οὐδέποτε μὲν ἀπεκρύπτετο φιλόκοσμος ὢν, δημοτικὸς καὶ φιλανθρωπότητος, ἀλλὰ διετέλεσεν ἀείποτε ἀκολάκευτος καὶ μισῶν τὸν θόρυβον καὶ τὴν ἐπίδειξιν, ἐκεῖνον μὲν ὡς ὕβριν τῆς ἀρετῆς, ταύτην δὲ ὡς κηλῖδα τῆς εὐπρεπειίας.

Εὐλόγως καὶ ἐνθέρμως ὁ κ. Σπ. Βάσης ἐξαίρει ὑψηλὸν καὶ ἔξοχον πάντων τὸν Στ. Κουμανούδην ἐφ' οἷς ἔπραξε μάλιστα ὡς καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ὡς ἀρχαιολόγος, ἰδίᾳ δὲ ὡς γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐπὶ τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη συνεχῆ καὶ καρπιμώτατα. Πρῶτος οὗτος εἰσήγαγε παρ' ἡμῶν τὰ ἄγνωστα τέως λατινικὰ γράμματα καὶ ἐξέδωσε τὸ χρησιμώτατον Ἑλληνολατινικὸν Λεξικόν, δι' οὗ πάντες ἀπὸ πεντηκονταετίας ἤδη μυσούμεθα εἰς τὰ μικρὰ μυστήρια τῆς ῥωμαϊκῆς μούσης καὶ παιδείας. Εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν μόχθον καὶ ἐνθουσιασμὸν ἐκείνου ὀφείλομεν τὰς ὀλίγας ἀκτῖνας, ἃς ἐν τοῖς σχολείοις νέοι λαμβάνομεν καὶ δι' ὧν γευόμεθα γλίσχρως μὲν, ἀλλ' ἐπωφελῶς τῶν ἀναγκαίων ἐγκυκλίων

στοιχείων τῆς λατινικῆς διαλέκτου καὶ λογοτεχνίας. Πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ τῇ δούλῃ Ἑλλάδι διδάσκοντες νῦν τὰ ρωμαϊκὰ γράμματα παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Στ. Κουμανούδη ἔλαβον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν τροφὴν μετ' εὐγνωμοσύνης ἀναπολοῦντες καὶ θαυμάζοντες τὴν ἐμβριθεστάτην αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν ἀμφιλαφῆ αὐτοῦ πολυμάθειαν, τὴν ἀμίμητον χάριν αὐτοῦ καὶ εὐτραπελίαν, μάλιστα δὲ τὴν ἀφελῆ ἐκείνην πατριαρχικὴν οἰκειότητα, δι' ἧς κυρίως «ἀπομάσσεται ὁ διδάσκων» καὶ ἐγχαράσσονται βαθύτατα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκροατοῦ οἱ λόγοι αὐτοῦ καὶ τὰ φρονήματα.

Ἄλλ' ἡ δόξα κυρίως καὶ ἐθνικὴ ὑπηρεσία τοῦ αἰοδίου Στ. Κουμανούδη εἶνε ἡ περὶ τὰ σεπτὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐνθουσιαστικὴ αὐτοῦ σπουδὴ καὶ οἱ τιμαλφεῖς καρποὶ τῆς πρὸς αὐτὰ ἀτρύτου στοργῆς αὐτοῦ καὶ λατρείας. Ἀπὸ καταβολῆς τοῦ ἐλευθέρου ἡμῶν βασιλείου οὐδεὶς παρ' ἡμῖν ἐτίμησεν, ἠγάπησε καὶ ἐθαύμασε τὰ κλεινὰ ταῦτα εῤεῖπια καὶ ἴχνη τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου ὅσον ὁ ἀείμνηστος Στ. Κουμανούδης.

Τὰ μνημεῖα ταῦτα δὲν ἦσαν κατ' αὐτὸν κριτὴν συντρίμματα ἄφωνα καὶ γυμνά τοῦ κάλλους καὶ τῆς ιδέας, ἐξ ἧς δαιμονίως ἐδημιουργήθησαν, οὐδὲ τάφοι μόνον ἱστορικοὶ καὶ νεκρὰ ἀποτυπώματα ἐκπνεύσαντος βίου καὶ πολιτισμοῦ προγονικοῦ, ἀλλ' ἔμψυχοι ἀπορροαὶ τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς καὶ εὐσημοὶ φθόγγοι ἐνθέων στομάτων λαλούντων ἀπαύστως πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἀμίμητον διάλεκτον τοῦ ἔσαει καλοῦ καὶ τελείου. Ὑπῆρξαν ἴσως παρ' ἡμῖν διδάσκαλοι εὐφραδέστεροι καὶ συγγραφεῖς γλαφυρότεροι τοῦ Στ. Κουμανούδη, ἀλλ' οὐδεὶς, ἀναντιρρήτως οὐδεὶς συνησθάνθη βαθύτερον καὶ φιλοστοργότερον, οὐδεὶς ἐξετίμησεν ὑψηλότερον καὶ πολιτικώτερον αὐτοῦ τὴν ἱερότητα, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν πολυμερῆ ἀξίαν τῶν προγονικῶν τούτων θησαυρῶν καὶ τῆς τιμαλφειστάτης ταύτης ἡμετέρας κληρονομίας, εἰς ἣν ἡ πατρίς ὀφείλει τὴν μεγίστην ἴσως μερίδα τῶν μέχρι τοῦδε κτηθέντων ἀγαθῶν αὐτῆς καὶ δωρημάτων.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ τῆς ἀρχαιολογίας τὸ ἔργον τοῦ Στ. Κουμανούδη εἶνε ὁμολογουμένως ἄξιον ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ χαλκῆς στήλης καὶ εἰκόνας. Οἱ ἀλλογενεῖς καὶ φιλότεχνοι σοφοὶ αὐτὸν ὁμοθυμῶς ἀνηγόρευσαν κορυφὴν καὶ δυνάστην ἐν τῇ ἐρεύρῃ

ταύτη καὶ τῇ ἐπιγραφικῇ, αὐτὸν ἐξ ἀπάσης τῆς γενεᾶς ἀνεκέρυξαν καὶ ἀνεγνώρισαν ἱεροφάντην καὶ ἐρμηγέα τῆς σεσιωπημένης ἀληθείας τῶν λίθων καὶ τῶν τύμβων, αὐτὸν ἐθεώρουν οὐ μόνον φρουρὸν ἐν Ἑλλάδι ἄγρυπνον τῶν σφζομένων καὶ τῶν ἀνευρισκομένων θησαυρῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐξηγητὴν ἀψευδῆ καὶ εὐσυνείδητον.

Δικαίως δὲ ὁ κ. Σπ. Βάσης ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ Στ. Κουμανούδης ὑπῆρξεν ὁ πρωτουργὸς τῆς παρ' ἡμῖν ἀναγεννήσεως τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἄξιος ν' ἀναγραφῇ εὐεργέτης τῆς χώρας διὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας εὐστόχους ἀνασκαφὰς καὶ ἀνακαλύψεις διὰ τὸν ἔκτοτε θερμανθέντα ζῆλον καὶ ἔρωτα πρὸς τὴν ἱεράν ταύτην κληρονομίαν καὶ διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθεῖσαν εὐλάβειαν πρὸς τὰ χρυσοῦ χρυσότερα ταῦτα κειμήλια, ὧν ἡ μελέτη, ἡ διατήρησις καὶ ἡ ἐπιμέλεια ἦσαν τὰ ἄπαυστα ἐγκάρδια αὐτοῦ νουθητήματα πρὸς ἕκαστον μὲν καὶ πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τὴν πολιτείαν τὴν καρπουμένην αὐτὰ δαψιλῶς, εὐφῆμως καὶ αἰωνίως.

Ὡς αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ οἱ πολιοὶ λίθοι, οὕτω καὶ αἱ ἐλληνικαὶ λέξεις κατὰ τὸν Στ. Κουμανούδην ἦσαν ἔμφυχοι καὶ ἀξιοσπούδαστοι εἰκόνες τῆς ψυχικῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς τῶν προγόνων ἀνελιξέως. Οὐδὲν ἐν τῇ γλώσῃ ἡμῶν ὑπάρχει κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ νεκρὸν ἢ ἄχρηστον, ταπεινὸν καὶ ἄσημον, πεζὸν καὶ χαμαιπετές, βάνουσον ἢ ἀνελεύθερον καὶ ἀπόβλητον. Πᾶς τύπος γλωσσικὸς καὶ πᾶσα μεταβολὴ αὐτοῦ ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ ἢ μεταλλαγὴ τῆς σημασίας τῶν λέξεων εἶνε οἰονεὶ ἀκτίς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο φωτίζουσα τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν κατάστασιν τῶν πρὸ ἡμῶν βιωσάντων. Βαθὺς καὶ ἄοκνος ἐρευνητὴς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀνεζήτει τὴν ρίζαν παντὸς αἰσθήματος καὶ πάσης ἰδέας κεχαραγμένης καὶ ἐξωγραφημένης δι' ὀνόματος ἢ ῥήσεως, ἣτις δὲν εἶνε νόμισμα ἢ σύμβολον μηχανικὸν καὶ ἀκίνητον, ἀλλὰ πνοὴ ζῶσα ἄφθαρτος καὶ ρευστή.

Κατέλιπε δύο μνημεῖα τῆς γλωσσικῆς αὐτοῦ πολυμαθείας, ἀξιοθαύμαστα διὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν εὐσυνειδησίαν του, τὴν ἐκδεδομένην «Συναγωγὴν λέξεων ἀθησαυρίστων» καὶ τὴν ἀνέκδοτον μὲν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐκείνης ἀνελλιπῆ καὶ περισπούδαστον, ἣτις συντελεσθεῖσα ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς θὰ προσαχθῇ, ὡς ἐλπίζομεν, ὅσον οὕτω εἰς τὸ φῶς καὶ θὰ μαρτυρήσῃ

αὐτὴ πρὸ πάντων τοὺς ἀτρύτους πόνους, τὴν μαντικὴν δύναμιν, τὸ ψυχολογικὸν βάθος καὶ τὴν κριτικὴν ἀγχίνουαν τοῦ Στ. Κουμανούδη. Οὐδεμία λέξις καινὴ ἢ φράσις ἢ λόγιον μένει ἐν τῷ ἀνεκδότῳ τούτῳ θησαυρῷ ἀδιερεύνητον καὶ ἀμάντευτον, πᾶσα δὲ παρατήρησις καὶ ἐξηγήσις κατὰ τοὺς εἰδότας εἶνε φιλολογικὸν ἀγώνισμα καὶ ἐντρυφήμα ὑπομνησκον τοὺς ὀξυδερκεῖς μεταλλευτὰς καὶ διφήτορας τῶν γλωσσικῶν λαβυρίθων. Ὡς οἱ μαθηματικοὶ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς καὶ ἐν ταῖς πλοκαῖς τῆς ἀλγέβρας ὁ Στ. Κουμανούδης ἔδρεπεν ἐν τῷ φωτισμῷ τῶν λέξεων ἄφατον εὐφροσύνην καὶ ἀπόλαυσιν, ἣτις εἶνε ἄγνωστος καὶ ἀνέφικτος εἰς τοὺς ἀμούσους, τοὺς ἀγοραίους καὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς σχολαστικούς.

Ἐν τῷ γλεύκει δὲ καὶ τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του ὁ Στ. Κουμανούδης ἐφοίτα φιλοτίμως καὶ εἰς τὰς ποιητικὰς θύρας τῆς μούσης καὶ ἤθλησέ ποτε ἐν ποιητικῷ ἀγῶνι εὐδοκίμως καὶ οὐδαμῶς invita Minerva. Τὸ ἔπος αὐτοῦ, ὁ «Στράτης Καλοπίχειρος», ὅπερ κατέλιπε τὸ πλεῖστον ἀνεκδοτὸν καίπερ ἐπαινεθὲν ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ 1851 καὶ ἄξιον κριθὲν τοῦ βραβείου εἶνε κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦ «Δὸν Ζουὰν» τοῦ Βύρωνος γνήσιον κάτοπτρον τοῦ νέου ἐλληνικοῦ βίου καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀνελιξέως τῆς πρὸ ἡμῶν γενεᾶς.

Ὁ Στ. Κουμανούδης εἶχεν ἀληθῶς οὐκ ὀλίγα ἐφόδια ἐποιοῦ, μάλιστα δὲ τὴν ἄπλαστον παράστασιν καὶ τὴν γραφικὴν ἀποτύπωσιν τῶν συμβάντων καὶ τῶν φαινομένων, τὴν εὐρυθμον καὶ ἀκύμαντον κίνησιν τῆς φαντασίας, τὴν ἀκριβῆ καὶ ὀξεῖαν παρατήρησιν τῶν ἀλλοτρίων παθῶν, θαυμαστὴν ἀπροσωποληψίαν καὶ τὰ ἐρίτιμα δῶρα τοῦ πολυῖστορος καὶ τοῦ πολυμνήμονος. Ἄλλ' ὁ κριτικώτατος ἐρμηνευτὴς καὶ θαυμαστὴς τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Λουκρητίου κατενόησεν ἐγκαίρως, ὅτι ταῦτα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ σώσωσι τὸν προσφιλῆ αὐτῷ Στράτην ἐκ τῆς λήθης καὶ τοῦ θανάτου, εἰς ὃν περιέπεσαν πάντα σχεδὸν τὰ τέκνα τῆς ποιητικῆς ἡμῶν γενεᾶς, καὶ εἶδεν ἐμπράκτως, ὅτι πᾶν ποίημα ἄνευ τῆς βοθηθείας τῶν χρυσῶν πτερῶν τοῦ Πηγάσου εἶνε πρόσγειον καὶ ἐφήμερον κύημα, ἔπος δὲ βιώσιμον κατοπτρίζον τὴν πολυχρώματον καὶ ποικιλωτάτην ἱρὴν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ χαρακτήρων καὶ τὰ κύματα τοῦ κοινωνικοῦ πελάγους εἶνε καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν γραφικωτάτην φράσιν τοῦ Πλάτωνος

ἔργον οἰστρώσης καὶ ὀδυνομένης ψυχῆς μᾶλλον ἢ ἠπίας, γαληνιώ-
σης καὶ νηφαλίου, οἷα ἐκ φύσεως ἦτο ἢ τοῦ ἀειμνήστου ποιητοῦ τοῦ
«Στράτου Καλοπιχείρου». Διὰ τοῦτο ἐκάλυψεν ἐν σκότει τὸ τιμαλ-
φές αὐτῷ φιλοτέχνημα καὶ πιστεύων ἀείποτε εἰς νέαν ἐν Ἑλλάδι
ποιητικὴν δημιουργίαν ἐν τῷ μέλλοντι ὠμολόγει ὡς ὁ μελαγχολῶν
ἀκαδημαϊκὸς ποιητὴς τῆς Γαλλίας

Rien ne vivra de nous qu'un terne et froid lambeau
de notre oeuvre enfouie avec nos lèvres closes.

Ἐγκωμιάζων ἐν τέλει τῆς πραγματείας αὐτοῦ ὁ κ. Σπ. Βάσης
τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀθρυψίαν τοῦ βίου τοῦ ἀοιδίμου Στ. Κουμα-
νούδη μετ' ἐπαινετῆς προαιρέσεως συνιστᾷ καὶ εὐχεται ὅπως ἡ μὲν
εἰκὼν αὐτοῦ ζῆ καὶ ἀναδείξῃ ζηλωτὰς ἐκείνου καὶ μιμητὰς, ὁ δὲ ἀνε-
πίληπτος βίος αὐτοῦ καὶ τρόπος εἶνε τοῦ λοιποῦ παρ' ἡμῖν οὐχὶ σπά-
νιον φαινόμενον, ἀλλὰ τὸ μοναδικὸν τοῦ Ἑλληνοῦ γνῶρισμα. Ἀγαθῆ
τύχη! Δὲν ὑπάρχει τῷ ὄντι εὐχὴ τοσοῦτον ποθητὴ καὶ νοθεσία το-
σοῦτον εὐαγῆς ὅσον ἡ τελευταία αὕτη τοῦ βιογραφοῦντος καθηγη-
τοῦ. Οὐδεὶς ἐκ τῶν τῆς παρωχημένης καὶ τῆς ζώσης γενεᾶς γνωρί-
σας τὸν ἀειμνήστον Στ. Κουμανούδην καὶ λαβὼν πείραν τῶν πνευ-
ματικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν δύναται νὰ εὕρῃ καὶ νὰ δεῖξῃ
ἐν μέσῳ τῶν συνηλικιωτῶν αὐτοῦ ἄνδρα τοῦ λέγειν καὶ τοῦ σιγᾶν
ἐπιστημονέστερον κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Πλάτωνος*, πολίτην ἀκε-
ραιότερον καὶ χρηστότερον, λειτουργὸν ἐπιμελέστερον καὶ εὐορκότε-
ρον, ἔθνικὸν ὄργανον τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν καὶ προ-
αγωγῆς προσφορώτερον καὶ φιλοτιμότερον τοῦ Στ. Κουμανούδη, ἂν
μὲν ὁ βίος καὶ τὸ παράδειγμα ἐν ἀνθρώποις καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ εἶνε τὸ
πᾶν καὶ τὸ ὅλον οἱ δὲ λόγοι καὶ «τῶν ἀκαδημαϊκῶν καθηδρῶν τὰ κη-
ρύγματα» ἄνευ πράξεως καὶ ἐνεργείας ἀποβαίνουσιν εἰς καπνοῦ
σκιάν, εἰς λῆρον καὶ εἰς ἀφρόν διάκενον. Οὐδεὶς ὑπῆρξε τοσοῦτον ἀδέ-
καστος ἅμα καὶ πρᾶος, τοσοῦτον αὐστηρὸς ἅμα καὶ ἐπαγωγὸς καὶ
οὐδεὶς συνέξευξε καὶ συνεκέρασε τοσοῦτον λυσιτελῶς καὶ ἐπιχαρίτως
τὴν ἑλληνικὴν φιλανθρωπίαν καὶ εὐτραπελίαν μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς
ἐμβριθείας καὶ σπουδαιότητος ὅσον ὁ Στ. Κουμανούδης. Ἐν τῇ ἀεί-

* Φαῖδρος, 276 Α.

ποτε ἀρχαΐζουση καρδία του, ἥτις ἔμενε διηνεκῶς ἀσφράγιστος καὶ ἔλαμπε καθαρωτέρα κορινθιακοῦ κατόπτρου, οὐδεὶς ποτε ἠδυνήθη νὰ διακρίνη κηλῖδα οἰστρώδους τινὸς πάθους ἢ ἐπιθυμίας, ἀκίδα ταπεινοῦ τινος καὶ ἀνελευθέρου πόθου ἢ ἴχνος πληγῆς ἐξ ἐκείνων, αἵτινες γεννῶνται ὑπ' ἐξημβλωμένης φιλοδοξίας, ὑπ' ἀγενοῦς τινος φθόνου ἢ ὑπὸ γυναικῶδους λιποψυχίας. Πάντες ἐνθυμοῦνται πόσον ἡ ὑπόκρισις, ὕβρις τε βίη τε, μάλιστα ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ἦσαν ἀπεχθῆ εἰς αὐτὸν καὶ πολέμια ὡς λείψανα ἀμουσίας καὶ ὡς ὑπολείμματα βίου βαναύσου καὶ βαρβαρικοῦ. Τίς δ' ἐν τέλει δὲν ἐζήλου τὸ ἀτάραχον καὶ εὐγενὲς παράστημα τῆς ψυχῆς του, ἥτις διετέλεσεν αἰεῖποτε ἀδούλωτος, δυσάλωτος καὶ ἀνέπαφος πάσης ὑπερφροσύνης καὶ μέθης, ἃν καὶ χρονίως καὶ δαψιλῶς μόνος αὐτὸς παρ' ἡμῖν ἔπινεν ἀνοθεύτους κρατῆρας βασιλικοῦ νέκταρος καὶ ἀμβροσίας, ἀπέλαυσεν ὑπεράνω παντὸς ἄλλου ἐν τῇ ταπεινοτάτῃ ἐστίᾳ του ἡγεμονικῶν δεξιῶσεων καὶ ἔδρεψε πάσας τὰς τιμὰς, ὅσας προσάπτουσιν αἱ ὕψιστα ἀλλοδαπαὶ ἀκαδημαῖαι καὶ σχολαὶ εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς;

Τοιοῦτον βίον, «θείας φύσεως εἶδωλον», ὁ κ. Σπ. Βάσης προβάλλει ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς ἐπερχομένους παιδὰς καὶ βλαστοὺς τῶν Ἑλλήνων. Οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ ἀντιλέγων καὶ οὐδεὶς ἴσως ὁ εὐρίσκων τελειότερον τούτου τύπον καὶ υπόμνημα. Ἄλλ' ἐρωτῶμεν μετὰ παρησίας τὸν βιογράφον, εἶνε αὐτὸς ἄρα γε ὁ φερέγγυος παραινέτης καὶ δὲν φοβεῖται μὴ ἀκούσῃ τὸ τοῦ ἀρχαίου ρήτορος καὶ συμβούλου ἐν Σπάρτῃ, οὗτινος οἱ ἀκροαταὶ ἐπήρουν μὲν καὶ ἀπεδέχοντο τὰς γνώμας, ἀλλ' ἠξίουσαν ἀκούσωσιν αὐτὰς ἐξ ἄλλου στόματος πολὺ μᾶλλον ἐκείνου ἀξιοπίστου καὶ ἀξιοχρέου; Ἐρωτῶμεν, διότι ὁ κ. Σπ. Βάσης, οὗτινος εἰλικρινῶς τιμῶμεν τὴν μάθησιν, τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἰδιωτικὴν ἀρετὴν, ἀνήκει εἰς σχολὴν ἢ μᾶλλον εἰς ἑταιρείαν χαλκευθεῖσαν ἐνταῦθα πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ὑπὸ τοῦ σχολάρχου καὶ προϊσταμένου αὐτῆς δίκην μουσουλμανικῆς ἀδελφότητος μετὰ σημαίας ἐρυθρᾶς καὶ μετ' ἀγρίων συμβόλων δανεισθέντων προφανῶς ἐκ τῶν μαντείων ἢ τῶν τεκέδων τῶν αἰμοχαρῶν πόλεων τῆς Ἀραβίας, τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδίνας. Ἐν τῇ ἑταιρείᾳ ταύτῃ, ὡς γνωστόν, εἰσάγονται μὲν ἀτελῶς καὶ ἀνεξετάστως ὁ λιβανωτὸς καὶ ἡ σμύρνα, ἐξάγονται

δὲ χύδην καὶ ἀφθόνως τὰ θέλη καὶ τὸ ἀψίνθιον διὰ τοὺς ἑτεροδοξοῦντας. Ὡς ἐν πάσῃ αὐτῇ, ἀπαγορεύονται ἐν αὐτῇ ἀναγκαίως ἡ ἐλευθέρα γνώμη καὶ κρίσις, τὸ ἀβίαστον φρόνημα καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἔξω καὶ τοὺς θύραθεν δικαιοσύνη. Ὁ εἰσερχόμενος εἰς αὐτὴν ἀποτινάσσει τὸν κοινορτὸν τῆς ἀγορᾶς, ἀποθέτει τὴν στολὴν τῆς ἀγέλης καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀθηνᾶς κόπτει καὶ ράπτει κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦ κτίστου ἢ ἀρχηγέτου, οὗτινος Εὐαγγέλιον μὲν εἶνε ἡ γραμματικὴ τῆς Ἀτθίδος, ὄργανα δὲ διαδόσεως αὐτοῦ ἡ γλῶσσα, ἡ κέρτομος γλῶσσα, οἱ ὀδόντες καὶ οἱ ὄνυχες. Ἐν τῇ κλασσικῇ ταύτῃ χώρᾳ, ἔνθα, ὡς λέγει ὁ γνωριμώτατος ἡμῖν ψογερός καὶ γλαφυρός Γαλάτης Ἀβουῦ, ἡ ὀρθογραφία ἐπέχει τόπον μεγάλου διανοητικοῦ προτερήματος, τὰ ὄργανα καὶ τὰ ὄπλα ταῦτα ἀπεδείχθησαν δυστυχῶς λυσιτελέστερα καὶ τομώτερα τῶν παρομιμωδῶν πελέκειν τῶν ἀρχαίων Τενεδίων. Οὔτε ὁ τόπος, οὔτε ὁ καιρὸς ἐνταῦθα εἶνε εὐθετος, ἵνα ἀναμετρήσωμεν τὰς καιρίας βλάβας καὶ πληγὰς, ὅσας ἔπαθεν ἕνεκα τούτου ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἐπιστήμη ἡμῶν καὶ νεότης, ἡ περὶ τὴν ἀρχαίαν παιδείαν σπουδάζουσα, ἔνθεν μὲν δίκην μανδαρίνων κατακλεισθεῖσα εἰς τὸ πνιγηρὸν ἔρκος καὶ σκῆνωμα τῆς κοντικῆς αἰρέσεως, ἔνθεν δὲ ἀναξίως ὑπ' αὐτῆς στερηθεῖσα τιμαλφῶν καὶ σπανίων δυνάμεων καὶ φώτων. Ἀλλὰ τοιοῦτος, ὡς μὴ ὄφελεν, εἶνε παρ' ἡμῖν τῶν πραγμάτων ὁ ρυθμὸς καὶ ὁ ζυγὸς τῆς ἀνάγκης,

c'est le mieux combattu sans cesse par le pire.

Ἐρωτῶμεν ὅμως τὸν βιογράφον ὑμνητὴν τοῦ ἀοιδίμου Στ. Κουμανούδη, τὸν παραίτιον τῶν λόγων τούτων καὶ τῶν παρατηρήσεων, πῶς συμβιβάζεται ἡ συνείδησις αὐτοῦ ὡς ἐπαινέτου τῶν χαρίτων καὶ τῶν ἀρετῶν ἐκείνου πρὸς τὰ πρακτικὰ δόγματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ σχολῆς ἢ ἐταιρείας, ὧν ἕνεκα ἡ στυγερά ἔρις καὶ στάσις νέμεται χρονίως καὶ ἐκφαυλίζει τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ παιδείαν ἔνθα πᾶσα ἀσχημοσύνη εἶνε ἰός, λύμη καὶ κακουργία; Διότι τίς ἄλλος ἢ ἡ αἵρεσις αὕτη ὑπέχει τὴν εὐθύνην τῆς ἐν τῷ ἀνωτάτῳ ἡμῶν ἐκπαιδευτηρίῳ ἐπιπολαζούσης ἀκοσμίας καὶ τοῦ «αὐχμοῦ σοφίας» κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πλάτωνος*; Τίς ἄλλος εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸ τὴν ἰουδαϊκὴν

* *Μένων*, 71 Α.

ἐμπάθειαν καὶ προσωποληψίαν, τίς ἐνεθρόνισε καὶ ἀνεδίβασεν ἐπὶ τὰς καθέδρας αὐτοῦ τὴν λογοκλοπίαν καὶ τὴν εὐτέλειαν, τίς ἐβράβευσε πανηγυρικῶς τὴν ἐπιστημονικὴν στείρωσιν καὶ ἀφιλοτιμίαν; Λέγομεν ταῦτα οὐχὶ ὅπως ζητήσωμεν καὶ εὐχρηθῶμεν τὴν διόρθωσιν καὶ τὴν βελτίωσιν, ἥτις φαίνεται ἡμῖν ἀνέφικτος ἐφ' ὅσον τὰ καθ' ἡμᾶς χωροῦσι πλημμελῶς καὶ κυβερνῶνται πλημμελέστερον κατὰ τὸν τρόπον τῶν μόνων ἐπιζώντων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ Ἀβδηριτῶν, ἀλλ' ἵνα δεῖξωμεν εἰς τὸν κ. Σπ. Βάσσην, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει τοσοῦτον ἐναντίον καὶ πολέμιον πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐγκωμιαζομένην ἀρετὴν τοῦ Στ. Κουμανούδη, ὅσον τὰ δόγματα καὶ αἱ πράξεις τοῦ θιάσου, εἰς ὃν ἀνήκει καὶ ὑπηρετεῖ.

Παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, ὅτι οὐ μόνον τὸ πάνδημον σέβας καὶ ἡ ὀμηρικὴ αἰδώς καὶ ἡ τιμὴ, ὧν εἴπερ τις ἄλλος ἀπέλαυε καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ ὁ Στ. Κουμανούδης, ἀλλὰ καὶ τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα καὶ ἡ ἄλλη δύναμις αὐτοῦ καὶ εὐδοκίμησις ρίζαν εἶχον τὸ βασιλικὸν αὐτοῦ ἦθος καὶ τὴν πρὸς πάντας προσήθειαν αὐτοῦ καὶ ἰσότητα, ἥτις εἶνε ὁ κύριος καὶ φανερός χαρακτήρ τῆς καλοκαγαθίας κατὰ τὴν ἀκριβῆ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τῆς λέξεως ταύτης ἔννοιαν. Ἐπνίγοντο τὰ φιλάνθρωπα καὶ φιλοδίκαια αὐτοῦ σπλάγγνα ἐν παντὶ συγκεκλισμένῳ δικτύῳ, οἷον εἶνε παρ' ἡμῖν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ ψευδεπίγραφοι ἐταιρεῖαι, καὶ ἤσθάνετο ἀνίαν ἐν τῷ μέσῳ θιασωτῶν φερόντων αὐθαδῶς τὰ πομπῶδη σήματα τῆς ἀντιθέσεως, τῆς διακρίσεως καὶ τῆς ἀντιδιαστολῆς, τῶν μητέρων τούτων πάσης φιλονεικίας καὶ τυραννίδος. Καὶ ἐν τούτῳ παρέσχεν ἑαυτὸν παράδειγμα ἀδουλώτου φρονήματος σωματικώτατα διδάξας, ὅτι οὔτε ἡ ἐλευθερία, οὔτε ἡ φιlanθρωπία, οὔτε ἡ δικαιοσύνη δύνανται νὰ συνοικήσωσι μεθ' οἰουδήποτε φατριασμοῦ καὶ πάθους καὶ ἐντὸς ἀπεστενωμένης αὐλῆς, ἔνθα κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν ἀναπόδραστος βλαστάνουσι κυρίως καὶ σκιατροφοῦνται τὰ μικροφυῆ καὶ ἀνελεύθερα πλάσματα, προάγεται ἡ μικρολογία, ἀτροφοῦσι δὲ ἀνιάτως τὰ εὐγενῆ νεῦρα τῆς ψυχῆς καὶ τὰ φρονήματα.

Γράφομεν ταῦτα οὐχὶ ὅπως μεμφθῶμεν τὸν κ. Σπ. Βάσσην, ὅτι παρέδωκεν ἑαυτὸν ὅλον εἰς τὸν φατριαστικὸν δαίμονα καὶ θύει εἰς αὐτὸν μόνον τυφλῶς καὶ ἀκρίτως. Τοῦναντίον, ὅσα γράφει περὶ τοῦ αἰοιδίμου Στ. Κουμανούδη μαρτυροῦσιν ἀρκούντως, ὅτι συναισθάνε-

ται τὴν ἔθνικὴν ἀξίαν, τὰ θέλγητρα καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν δώρων καὶ τῶν διδασμάτων τοῦ ἐξόχου αὐτοῦ διδασκάλου, ὅστις ὡς σωματικῇ μέλισσα ἐγκατέλιπε κέντρον ἐν τῇ ψυχῇ του, ἐλέανε τὴν τραχύτητα τῆς μαθήσεώς του καὶ ἀπήμβλυσε τὴν ἀκαδημαϊκὴν αὐτοῦ βαρύτητα. Ἄλλ' ἐμῆκύνουμεν τὸν λόγον ἵνα δεῖξωμεν, ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ ζωγραφῆ καὶ ν' ἀπολαμπρύνῃ διὰ τινων σελίδων τὸν σοφὸν αὐτοῦ καθηγητὴν (οὔτινος, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἀναμιγνύει που ἀτόπως τὸ ἐπιφανὲς ὄνομα μετ' ἄλλων κοινῶν, ἀμαυρῶν καὶ ἐσθραβισμένων), οὐδὲ προσήκει εἰς τὴν παιδείαν αὐτοῦ, εἰς τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἐμπειρίαν νὰ χωρίζη τὰς εὐχὰς ἀπὸ τῶν ἔργων, τὸ κήρυγμα ἀπὸ τοῦ παραδείγματος, τὸ βάπτισμα ἀπὸ τῶν θουσιῶν, τὴν ἐπαγγελίαν ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως.

Δὲν ἔχει, νομίζομεν, χρεῖαν νὰ ὑπομνήσωμεν τὸ κοινὸν τῆς ἱστορίας δίδαγμα ἢ μᾶλλον τὸ

θεῶν ψήφισμα παλαιόν,

ἄϊδιον πλατέεσσι κατεσφρηγισμένον ὄρκοις,*

ὅτι οἱ εὐαγεῖς καὶ ἱεροὶ ἄνδρες, ἐν οἷς θὰ διαλάμπη ἀναμφισβητήτως ὁ Στ. Κουμανούδης, δὲν τιμῶνται καὶ δὲν γεραίρονται, οὐδ' ἐπευφημοῦνται καὶ γίνονται ὠφέλιμοι ἄλλως ἢ μόνον, ἔαν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν καὶ τῇ λατρείᾳ τηρῆται ἀπροφασίστως ὁ παγκόσμιος θρησκευτικὸς κανὼν, ὅστις ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς πίστεως ὑπαγορεύει αὐστηρῶς τὰς λύσεις καὶ τοὺς καθαρμούς περὶ τε τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἦθος, ἥτοι τὴν ἀπάρνησιν πάσης στενῆς καὶ διαστρόφου αἰρέσεως γεννώσης ἀχλὺν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἐμπάθειαν, τὴν καταστολὴν παντὸς πάθους καὶ συμφέροντος συγγέοντος τὰ δίκαια τῶν πλησίον καὶ τὰ νόμιμα καὶ τελευταῖον τὸν ἀγνισμόν τῆς καρδίας διὰ τοῦ εὐεργετικοῦ νάματος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας, τοῦ ἀρίστου πάντων τῶν ναμάτων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν πυθαγορείων** λόγων καὶ χαρίτων προτιμοτέρου

Ταῦτα πόνει, ταῦτ' ἐκμελέτα, τούτων χρὴ ἔρᾶν σε·

ταῦτά σε τῆς θεῆς ἀρετῆς εἰς ἴχνια θήσει.

* Ἐμπεδοκλῆς ἀπ. 115, H. Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker* I σ. 357.

** F.G.A. Mullachius, *Fragmenta Philosophorum Graecorum*, σ. 196 (τὰ Πυθαγορείων χρυσᾶ ἔπη στ. 45-47).

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ*

Τὴν δεκάτην ἐνάτην Μαΐου ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα καὶ ἐνὸς ἐτῶν ὁ πρῶν καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Στέφανος Α. Κουμανούδης. Εἰς τὴν μνήμην τοῦ θανόντος, ὅστις ἐγένετο ὁ κύριος ἰδρυτὴς τῆς τρίτης περιόδου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος καὶ ὁ ἄριστος τῶν ἀπ' ἀρχῆς συνεργατῶν τῆς, ἀφιερῶσα ἡ Σύνταξις αὐτῆς ὀλίγας γραμμὰς δὲν προτίθεται οὔτε τὸν βίον αὐτοῦ νὰ περιγράψῃ οὔτε τῆς μακρᾶς καὶ ποικίλης ἐργασίας του εἰκόνα πλήρη νὰ παράσχη· διότι οὐδὲ εὐκόλον εἶναι τοῦτο. (Βιογραφίαν τοῦ Κουμανούδη ἐκτενεστέραν ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς Σπ. Βάσης ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ ἐνδεκάτῳ σ. 409-424).

Ἀληθῶς ὁ Κουμανούδης ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν ἀνὴρ ὅλως ἔκτακτος, ἡ δ' εὐρεῖα αὐτοῦ διάνοια συνδεομένη μετὰ σπανίας πολυμαθείας καὶ θερμῆς φιλοπατρίας περιέβαλλε μετ' ἴσης στοργῆς τὴν τε κλασσικὴν λεγομένην ἀρχαιότητα καὶ πάσας τὰς κατόπιν περιπετείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἑδρας τοῦ Πανεπιστημίου ἐδίδασκεν ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν τὰ λατινικὰ γράμματα, κατελέγετο δικαιοτάτα μετὰ τῶν κρατίστων περὶ τὰ ἑλληνικά, καὶ τοὺς παλαιούς Ἑλληνας συγγραφεῖς εἶχε πάντοτε διὰ χειρός, δὲν παρημέλει δ' οὐδὲ τὴν βυζαντινὴν φιλολογίαν καὶ παρηκολούθει μετ' ἀγάπης καὶ αὐτὴν τὴν σημερινὴν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ ἔθνους, αἱ δὲ κρίσεις του περὶ ἔργων τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας ἐπεζητοῦντο καὶ ἠκούοντο μετὰ πολλῆς εὐλαθείας. Ὁ ἴδιος νεώτερος ὢν συνέγραψεν ἐπικὸν ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ ἔνεκα τῶν πολλῶν κενῶν, ἃ ὁ ποιητὴς ζῶν δὲν ἠθέλησε νὰ συμπληρώσῃ, εἶναι πολλαχοῦ δυσνόητον, ὅμως εἶναι ἴσως μοναδικὸν ἐν τῇ νεαρᾷ ἡμῶν ποιήσει διὰ τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν, τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ὅλης ἐπινοίας. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἡσχολεῖτο ὁ Κουμανούδης εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν λέξεων, ὅσας ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔπλασεν, ἀφ' ὅτου ἤρχισε γοργοτέρα ἡ πνευματικὴ τοῦ ἔθνους ἀναγέννη-

* AE 1899.

σις ἤτοι ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐν τῇ συναγωγῇ δὲ ταύτῃ, ὅταν ἐκδοθῇ, θὰ φαίνεται ὡς ἐν κατοπτρῷ ἢ ἐν τῷ πολιτισμῷ πρόοδος τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας.

Τόσον ποικίλα ἦσαν τὰ θέματα, εἰς ἃ κατεμερίζετο τοῦ Κουμανούδη ἢ φιλοπονία. Τὸ ἔργον ὅμως, τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἠγάπησε καὶ εἰς ὃ τὸν πλεῖστον χρόνον του ἀφιέρωσε, τὸ ἔργον, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἢ μνήμη αὐτοῦ θὰ μείνῃ ἐς αἰεὶ τετιμημένη καὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ τοῖς ἀλλοδαποῖς, εἶναι ἢ περισυλλογὴ καὶ σωτηρία τῶν ἀρχαίων μνημείων. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεδόθη ἅμα ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις καὶ ἔκτοτε ἐγένετο γνωστότατος τοῖς κατοικοῦσι τὸ ἄστυ τῆς Παλλάδος, διότι πάντες ἐβλέπον αὐτὸν περιτρέχοντα τὴν πόλιν καὶ τὰ προάστεια μετ' ἀόκνου ζήλου, εἰσερχόμενον εἰς αὐλὰς καὶ ὑπόγεια, παρακολουθοῦντα τὴν ἐκσκαφὴν θεμελίων, ἀντιγράφοντα ἐπιγραφάς, συλλέγοντα τεμάχια ἀγγείων καὶ φροντίζοντα περὶ διασώσεως καὶ τῶν ἐλαχίστων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐξόχως λαμπρὰ ὅμως ὑπῆρξαν τ' ἀποτελέσματα τῆς δραστηριότητός του ἀπὸ τοῦ 1859, ὅτε ἀνασυσταθείσης τῆς ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς ἀφάνειαν περιελθούσης Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐγένετο ὁ Κουμανούδης γραμματεὺς αὐτῆς. Ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἕξ ὅλα ἔτη (1859-1894) ὁ Κουμανούδης ὑπῆρξεν ἢ ψυχῇ, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Ἑταιρείας καὶ τούτου τὸ πνεῦμα ἀκολουθοῦσα αὐτὴ ἐξετέλεσε τόσα μεγάλα καὶ ὠφέλιμα ἔργα, δι' ἃ εὐγνωμοσύνη αἰῶδιος ὀφείλεται καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς ἀειμνήστους συνεργοὺς αὐτοῦ, τὸν Φίλιππον Ἰωάννου, τὸν Παπαδάκην καὶ ἄλλους. Ὡς προϊστάμενος δὲ τῶν συλλογῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατήρτισεν ὁ Κουμανούδης τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις εὐπρόσωπον καὶ ἐπιστημονικῶς διερρυθμισμένον Μουσεῖον, τὸ ἐν τῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, κατὰ τὸ ὅλον ἢ ἐν ἔτει 1883 ἐπανάληψις τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, εἰς ἣν ἐπὶ πολὺ παρέσχε πολύτιμον ὑποστήριξιν διὰ τοῦ ὀνόματος, διὰ τῶν συμβουλῶν καὶ διὰ τῶν ἄρθρων του. Παρατηρητῆς ὢν ὀξυδερκέστατος καὶ μελετητῆς ἄοκνος εἶχε μεγάλην πεῖραν πάντων τῶν ἀρχαιολογικῶν ζητημάτων, ἠρέσκετο ὅμως ἰδίως νὰ δημοσιεύῃ ἐπιγραφάς, ἃς συνώδευε διὰ

παρατηρήσεων ευστόχων μὲν πάντοτε, ἀλλὰ συνήθως λίαν συντόμων. Ἐσπούδαζε δηλονότι νὰ παράσχη πρὸ παντός κείμενον ἀκριβές —καὶ εἶναι γνωστὸν, ὅτι αἱ ἀναγνώσεις τοῦ Κουμανούδη εἶχον μέγα κῦρος παρὰ πᾶσι—, τὰς δὲ μακρὰς πραγματείας ἐπὶ τῶν δημοσιευμένων ἄφινεν εἰς δευτέρας μελέτας· διότι ἐφρόνει, ὅτι πᾶν νεωστὶ ἀνακαλυπτόμενον μνημεῖον, κτῆμα κοινὸν τῆς ἐπιστήμης ὄν, ἔπρεπε νὰ γίνηται ὡς οἷόν τε τάχιστα γνωστὸν καὶ νὰ μὴ ἀποκρύπτηται ἐπὶ μακρὸν χρόνον ζηλοτύπως χάριν τῆς φήμης ἑνὸς ἀνδρός. Πάντοτε δ' ἐκαυχᾶτο, ὅτι τῇ γνώμῃ καὶ ἐπιμονῇ αὐτοῦ ἐτέθη ἐν τῇ Ὄργανισμῶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ 1862 ἡ διάταξις, ὅτι «πάντα τὰ ἀνευρισκόμενα ἢ ἀγοραζόμενα ἢ ὅπως δῆποτε ἀποκτώμενα ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἀρχαῖα εἶναι προσιτὰ εἰς πάντας τοὺς φιλαρχαίους [...] οὐδὲν δὲ δικαίωμα προτεραιότητος διατηρεῖ ἑαυτῇ ἡ Ἑταιρεία». Ἡ διάταξις αὕτη ἦτο ἀληθῶς συμφωνοτάτη πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κουμανούδη, ὅστις, ἀπηλλαγμένος πάσης ἀκαίρου φιλοδοξίας ὢν, οὐδέποτε γράφων ἢ ἄλλο τι πράττων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἰδίαν φήμην, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς ἐπιστήμης ἢ εἰς ἠθικὴν ὠφέλειαν τῶν συμπολιτῶν του. Τοῦτο ἔστω ὁ μέγιστος ἔπαινος αὐτοῦ.

Καθόλου δὲ τὸ ἦθος τοῦ Κουμανούδη ἦτο ἐξαιρετικῶς ἀγαστὸν καὶ ἡ χρηστότης, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ μετριοφροσύνη καὶ ὁ φιλόανθρωπος καὶ μειλίχιος τρόπος τοῦ ἀνδρός συνετέλουν οὐχ ἥμισυ, ὅπως καὶ τῶν ξένων ἢ ἐκτίμησις καὶ τῶν ἡμετέρων ἡ ἀγάπη καὶ τὸ σέβας ἀνεπιφθόνως περιβάλλωσιν αὐτόν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

1851-1899

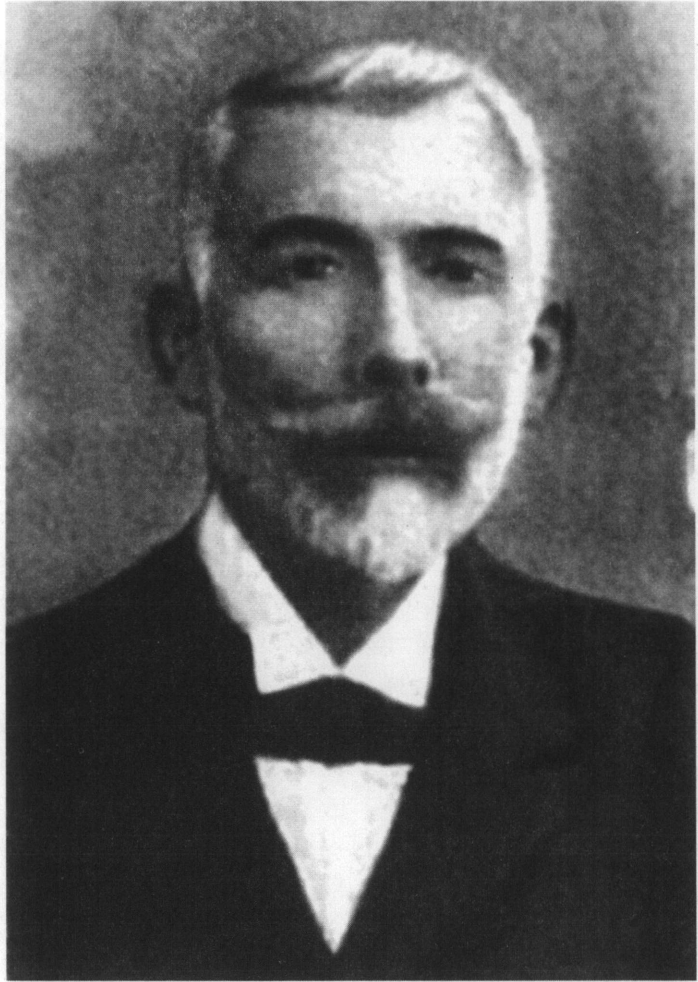
Ἄγνωστος σχεδὸν παραμένει ὁ Ἀθανάσιος Κουμανούδης, γιὸς τοῦ Στεφάνου, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ ἔργο κατὰ τὸ διάστημα 1877-1894 ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν Ἑταιρεία. Γεννημένος στὴν Ἀθήνα σπούδασε νομικά, φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ κλασικὴ του μόρφωση ἦταν ὑπέρτερη. Ἦδη τὸ 1873, ὅταν ὁ Ἀθανάσιος ἦταν 22 χρονῶν, βοηθοῦσε, μὲ τὸν κατὰ τρία χρόνια μικρότερο ἀδελφὸ του Πέτρο, τὸν πατέρα του στὶς διορθώσεις τῆς πέμπτης ἐκδοσης τοῦ *Λατινοελληνικοῦ Λεξικοῦ* τοῦ Οὐλερίχου πού εἶχε ξαναγράψει ὁ Στ. Κουμανούδης. «Μάλιστα δὲ ὑπὲρ τοῦ τυπογραφικῶς καθαρεῦσαι τὴν ἐκδοσιν ταύτην ἐφρόντισα, βοηθούς δ' ἐχρησάμην πρὸς τὴν διόρθωσιν τοῖς υἱέσιν Ἀθανασίῳ καὶ Πέτρῳ»¹. Τὸ 1877 μὲ τὴ δημιουργία δευτέρου μουσείου στὸ Πολυτεχνεῖο, τὸ Συμβούλιο προσέλαβε τὸν Ἀθανάσιο ὡς ὑπάλληλο τοῦ Γραφείου τῆς Ἑταιρείας, μὲ μισθὸ 150 δραχμῶν, «ἀπολυομένου τοῦ νῦν τριακονταδράχμου βοηθοῦ»². Ὁ Ταμίας τῆς Ἑταιρείας Παναγιώτης Γιαννόπουλος στὴ λογοδοσία του³ δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομά του καὶ τὸν χαρακτηρίζει «ὡς ἐπιστήμονα, φιλόπονον καὶ τοῦ πατρὸς τὴν ἄκραν φιλίαν καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα ἐμπνευσμένον». Τὴ δραστηριότητά του τὴν μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν γεμάτο ὑπερηφάνεια ἔπαινο πού τοῦ κάνει ὁ πατέρας του λίγα χρόνια ἀργότερα⁴, ὅταν ἀναφέροντας τὶς μουσειακὲς ἐργασίες πού εἶχαν γίνῃν λέγει ὅτι «τοῦτο ἐμφαίνει πρόοδον τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν καὶ ἐπέλευσιν ὀσημέραι τάξεως μείζονος καὶ φιλοκαλίας, εἰς ἃς πλεῖστον μέρος ἔχει ὁ βοηθὸς τοῦ γραφείου καὶ ἐπιμελητῆς τοῦ Μουσείου ὁ προσληφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας πρὸ τεσσάρων ἐτῶν. Δὲν εἶναι δὲ ἄκαιρον νὰ ῥηθῆ πρὸς τοὺς ἐταίρους ὅτι διὰ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ κατωρθώθη πρὸ μικροῦ νὰ φανῶσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς ἡμῶν

1. Στὴν σ. ιε'.

2. ΠΣΑΕ 1 Φεβρουαρίου 1877· τρία χρόνια ἀργότερα ὁ μισθὸς θὰ γίνῃ 250 δραχμές, ΠΣΑΕ 8 Μαρτίου 1880.

3. ΠΑΕ 1877, 34.

4. ΠΑΕ 1880, 23-24.

τινά τῶν ἐκ χαλκοῦ Μυκηναίων ξιφῶν πολὺ τιμιώτερα ἢ προτοῦ, διότι καθαρισθέντα ἐπιτηδεύως, ἔδειξαν ἄς εἶχον τέως ἐπὶ τῶν λεπίδων κεκαλυμμένας ὑπὸ κατιώσεως χρυσᾶς παραστάσεις [-]. Ἐν τῇ συντάξει τοῦ λεπτομεροῦς καταλόγου τῶν τῆς Ἑταιρείας ἀρχαίων ἐπροχωρήσαμεν καὶ ἐφέτος ἱκανῶς, γινομένης τῆς καταγραφῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ τοῦ γραφείου, τοῦ καὶ ἐπιμελητοῦ τῶν δύο Μουσείων».

Τὴ συνέχιση τῆς σύνταξης τοῦ καταλόγου τοῦ Μουσείου ἡ ὁποία γινόταν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο παρακολουθοῦμε ἀπὸ τὸν ἐτήσιο ἀπολογισμό πού ἔκαμε ὁ πατέρας του στὰ ΠΑΕ. Λίγα χρόνια μετὰ τὸν διορισμό του στὴν Ἑταιρεία, ὁ σύμβουλος Κυριάκος Μυλωνᾶς πρότεινε νὰ τοῦ δοθεῖ ὑποτροφία 6 μηνῶν γιὰ νὰ ἐπισκεφθεῖ τὰ Μουσεία τῆς Εὐρώπης, πράγμα τὸ ὁποῖο θὰ ἦταν ὠφέλιμο γιὰ τὴν ἐργασία του στὰ μουσεῖα τῆς Ἑταιρείας. Ἡ πρόταση ἔγινε δεκτή, ὁ Κουμανούδης ὅμως ἀπέσχε τῆς ψηφοφορίας⁵.

Ἡ θέση τοῦ Ἀθανασίου δὲν καθοριζόταν ἀπὸ τὸν Ὀργανισμό οὔτε τὰ καθήκοντά του· γι' αὐτὸ ζητάει ἀπὸ τὸ Συμβούλιο, μὲ αἴτησή του τῆς 9 Μαρτίου 1883, «νὰ χαρακτηρίσῃ ἀκριβέστερον τὴν θέσιν μου καὶ δώσῃ ὄνομα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἣν ἐκτελῶ». Ὅπως περιγράφει ὁ ἴδιος τὴν ἐργασία πού ἐκτελεῖ «κύριον δὲ ἔργον εἶχον καὶ ἔχω τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Μουσείου τῆς Ἑταιρείας καὶ τὴν καταγραφὴν καὶ κατάταξιν τῶν ἐν αὐτῷ ἀρχαίων, ἐκτελῶν ἅμα καὶ τὴν ἄλλην γραφικὴν ἐργασίαν τῆς Ἑταιρείας, πλὴν τῆς εἰς τὸ Λαχεῖον ἀναγομένης»⁶. Ἡ αἴτηση τοῦ Ἀθανασίου ἔγινε δεκτή⁷. Δὲν σώζεται ἡ ἀπάντησις τοῦ Συμβουλίου, πρέπει ὅμως νὰ τοῦ δόθηκε ὁ τίτλος τοῦ Ἐπιμελητῆ, διότι λίγες μέρες ἀργότερα τὸν χρησιμοποιοῖ σὲ ἀναφορὰ τοῦ πρὸς τὸν Πρόεδρο⁸.

Σιγὰ σιγὰ ὁ Ἀθανάσιος γίνεται μουσειακὸς ἐπιστημονικὸς ὑπάλληλος μὲ τὴν ἔννοια πού ἔχει ἡ θέση αὐτὴ στὸ Ἐξωτερικὸ (Conser-vateur). Ἔργο του εἶναι ἡ καταγραφή καὶ ἔκθεσις τῶν ἀρχαίων στὰ

5. ΠΣΑΕ 29 Μαΐου 1882.

6. ΑΑΕ 70/1883.

7. ΠΣΑΕ 9 Μαρτίου 1883.

8. ΑΑΕ 74/1883· ὁ τίτλος τοῦ Ἐπιμελητῆ δόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἀθανάσιο Κουμανούδη. Ἀπὸ τοῦ 1907 τὸν φέρουν οἱ κατώτεροι καὶ μέσου βαθμοῦ ἐπιστημονικοὶ ἀρχαιολογικοὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

Μουσειᾶ τοῦ Πολυτεχνείου καὶ τοῦ Βαρβακειοῦ καὶ ἐπιπλέον ἡ διεξαγωγή τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γραφείου. Πολλὰ ἔγγραφα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν ὠραῖο γραφικὸ χαρακτῆρα, εἶναι γραμμένα μὲ τὸ χέρι του⁹.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ τὴν αὐξήση τῆς δραστηριότητάς της, ἡ Ἑταιρεία ἄρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ γιὰ τὰ ἀρχαῖα τῆς Ἑλλάδος πού βρισκόνταν σὲ τουρκικὴ κατοχὴ. Στις 24 Ἰουνίου 1886 ὁ Καθβαδίας ζήτησε νὰ σταλεῖ κάποιος στὴν Κρήτη γιὰ τὴν ἐξέταση ἀγάλματος καὶ τῆς δυνατότητας νὰ περιέλθει αὐτὸ στὴν κατοχὴ τῆς Ἑταιρείας καὶ νὰ σταλεῖ ἐπίσης ὁ Ἀθανάσιος στὰ Ἰωάννινα γιὰ νὰ ἐξετάσει τὴ Συλλογὴ Mineiko. Τὸ Συμβούλιο ἀποφάσισε νὰ πάει, ἐφόσον ἤθελε, ὁ Ἀθανάσιος στὴν Κρήτη καὶ νὰ ἔλθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν Φιλεκπαιδευτικὸ Σύλλογο Ἡρακλείου μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ τῆς Ἑταιρείας ὑπῆρχε ἀπὸ καιρὸ ἀλληλογραφία¹⁰. Ὁ Ἀθανάσιος ἔφυγε γιὰ τὴν Κρήτη στις 29 Ἰουνίου καὶ γύρισε στις 8 Ἰουλίου. Σὲ λεπτομερῆ ἐννεασέλιδη ἔκθεσή του, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα ὕφους καὶ οἰκονομίας, περιγράφει τὴν περιοδεία του στὴν Κρήτη, τοὺς τόπους καὶ τὰ ἀρχαῖα πού εἶδε καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι «ἡ γῆ τῆς Κρήτης κρύπτει πολλὰς ἀρχαιότητας καὶ ἐπομένως παρέχει εὐρὺ στάδιον εἰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας, ὅτι οἱ χωρικοὶ εἶναι ἄπληστοι καὶ ἀνοικονόμητοι, ὅτι ἐν ταῖς πόλεσιν ἀκμάζει ἡ ἀρχαιοκαπηλία, ὅτι ἡ Γενικὴ Διοίκησις ἂν καὶ εὐμενῶς πρὸς τὸν Σύλλογον διακεκλιμένη εἶναι ἀσθενὴς καὶ στερεῖται μέσων, καὶ ὅτι ὁ ἐν Ἡρακλείῳ Σύλλογος εἰ καὶ μετὰ ζήλου ἐργαζόμενος δὲν ἀρκεῖ μόνος οὔτε νὰ παρακωλύῃ τὴν διαρπαγὴν τῶν ἀρχαιοτήτων, οὔτε αὐτὸς διὰ τῶν μελῶν του νὰ συναγωνισθῇ ἐπιστημονικῶς πρὸς τοὺς ξένους»¹¹.

Μεταξὺ τῶν καθηκόντων τοῦ Ἀθανασίου ἦταν καὶ ἡ παραλαβὴ τῶν ἀρχαίων τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἡ τακτοποίησή τους καὶ ἡ παράδοση στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο, ἀρμοδιότητος τῆς Γενικῆς Ἐφορείας, ἀρχαίων γιὰ ὀριστικὴ ἐκεῖ τοποθέτηση, ὅπως τῶν γλυπτῶν τῆς Ἐπιδαύρου¹².

9. ΠΑΕ 1884, 25· 1885, 25.

10. ΠΣΑΕ 24 Ἰουνίου 1886.

11. ΑΑΕ 211/1886.

12. ΠΑΕ 1886, 20-21.

Προσωπική έναντιον του Ἀθανασίου καὶ τοῦ πατέρα του ἐπίθεση ἀποτελεῖ καὶ τὸ σχετικὸ μὲ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα τμήμα τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὸ 1887, ὅπου φέγεται ἡ ἀταξία καὶ ἡ βραδύτητα στὴν ἔκδοση, τὸ ὑπέρογκο τῆς δαπάνης, ἡ πολυτέλεια στὴν ἐμφάνιση, καὶ λέγεται ὅτι «προτιμότερον δὲ νομίζομεν ἀντὶ τῆς ματαίας καὶ ἀσκόπου ὕλικῆς πολυτελείας τὴν ἐπαύξησην τῆς πνευματικῆς ὕλης»¹³.

Πρόσληψη βοηθοῦ τοῦ Ἐπιμελητῆ, ἡ ὁποία εἶχε ἀποφασιστεῖ ἀπὸ τοῦ 1886¹⁴, πραγματοποιεῖται ἔπειτα ἀπὸ δύομισυ χρόνια. Ὁ Ἀθανάσιος διάλεξε τὸν δευτεροετῆ φοιτητὴ Ἰωάννη Γιαννικάκη ἀπὸ τὴ Σάμο, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶχε καλὲς συστάσεις ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Κόντο καὶ τὸν Θεμιστοκλῆ Σοφούλη. Ὁ μισθὸς του ὀρίστηκε σὲ 150 δρχ.¹⁵

Μοναδικὸ θέμα προσωπικῆς φύσεως ἐκ μέρους τοῦ Ἀθανασίου ποὺ διαπιστώνεται εἶναι ἡ αἴτησή του ἀδείας δύο μηνῶν γιὰ μετάβαση στοῦ Ἐξωτερικοῦ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1890, γιὰ θεραπεία τῶν ματιῶν του¹⁶. Ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου μαθαίνουμε ὅτι κάποια καθυστέρηση ἔγινε στὴν παράδοση τῶν ἀρχαίων στοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἐξ αἰτίας ἀσθένειας τοῦ Ἀθανασίου, τὴν ὁποία ἀνακοινώνει ὁ πατέρας του¹⁷.

Βρισκόμαστε στοῦ σημαντικότερο ἔτος τῆς ζωῆς τῆς Ἐταιρείας. Ὁ Ἀθανάσιος ὅπως καὶ ὁ Στέφανος Κουμανούδης βλέπουν ὅτι, ἔπειτα ἀπὸ ὅσα συνέβησαν¹⁸, τὰ πράγματα δὲν πρόκειται νὰ βελτιωθοῦν. Ἀπλὰ πράγματα ἐμφανίζονται ὡς τεράστια. Τοῦτο συνέβη καὶ γιὰ τὸν Ἀθανάσιο μὲ τὴν ἐπιστολὴ Καβαλιεράτου.

13. ΠΑΕ 1887, 34-35.

14. ΠΣΑΕ 7 Μαρτίου 1886.

15. ΠΣΑΕ 31 Μαΐου 1888· 3 Σεπτεμβρίου 1888. Ὁ Γιαννικάκης παραιτήθηκε ἔπειτα ἀπὸ ἕξι χρόνια. Ἡ ὑπηρεσία του θεωρήθηκε ὑποδειγματικὴ καὶ κατὰ τὸ διάστημά της εἶχε ζητήσῃ ἀδεία ἐνὸς μηνὸς μόνον ἡ ὁποία δὲν τοῦ δόθηκε. Πρόταση τοῦ Κουμανούδη νὰ τοῦ δοθεῖ κάποιο χρηματικὸ δῶρο ἀπορρίφθηκε μὲ ψήφους 4 κατὰ 2· ΠΣΑΕ 18 Ὀκτωβρίου 1894.

16. ΑΑΕ 155/1890.

17. ΠΣΑΕ 29 Μαρτίου 1894.

18. Βλ. τὰ περὶ Συμβουλίου.

Στή συνεδρίαση τῆς 20 Αὐγούστου 1894 ὁ Κυριάκος Μυλωνᾶς εἶχε ἐκφράσει ἔντονες κατηγορίες ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου, ἐπειδὴ ὅμως δὲν παρουσίασε τεκμήρια γιὰ νὰ τὶς θεμελιώσει δὲν σημειώθηκε τίποτε στὰ πρακτικά. Στὴν ἐπόμενη συνεδρίαση τῆς 7 Σεπτεμβρίου ὁ Μυλωνᾶς κατέθεσε ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Καβαλιεράτου «ἐπικυροῦσαν ἐκεῖνα, ἃ κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν τοῦ Συμβουλίου εἶπα μεμφόμενος τὸν Ἀθ. Κουμανούδην. Τότε ἔτι δὲν τὴν εἶχα. Ταῦτα εἰπὼν καὶ καταθεῖς τὴν ἐπιστολὴν ἀπεχώρησε τῆς συνεδρίασεως»¹⁹. Ἡ ἐπιστολὴ ἣ ὅποια διαβάστηκε εἶναι τούτη: «Ἀθῆναι 21 Αὐγούστου 94. Ἀξιότιμε κύριε Μυλωνᾶ. Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 19ης ἰσταμένου ἐπιστολῆς σας δι' ἧς μοὶ ἐζητήσατε νὰ σᾶς βεβαιώσω, ἂν ὁ κ. Ἀθ. Κουμανούδης κατεφέρετο καθ' ὑμῶν καὶ ἄλλων Συμβούλων εἰς τὸ Γραφεῖον μου ὅταν ἦλθε νὰ καταχωρίσῃ μίαν διάψευσιν ἐκ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας σᾶς ἐπαναλαμβάνω ὅτι προφορικῶς σᾶς εἶπον, δηλ. σεῖς καὶ ἄλλοι συναδέλφοί σας εἴσθε εἰσηγηταὶ τῶν κατὰ τῆς Ἑταιρίας σας καταχωρισθέντων, μοὶ ἐπέδειξε δὲ καὶ ἐπιστολὴν σας ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν πατέρα του περὶ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐργασίας σας ἐν ἣ ὑπῆρχεν ἡ λέξις πυρετὸς γραμμένη μὲ δύο τ διὰ τὴν ὅποιαν σᾶς ἐμέμφετο»²⁰. Ἐπειτα ἀπὸ συζήτησιν καὶ ψηφοφορίᾳ στὴν ὅποια δὲν ἔλαβαν μέρος ὁ Κουμανούδης καὶ ὁ Φίλιος ἀποφασίστηκε νὰ ἐρωτηθῆι ἐγγράφως ὁ Ἀθανάσιος σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιστολήν.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀπάντησε μὲ ἀναφορὰ τῆς 16 Σεπτεμβρίου²¹, στὴν ὅποια ἀρνεῖται ὅτι κατηγορήσῃ τὸν Μυλωνᾶ καὶ ἄλλους συμβούλους τὸ βράδυ τῆς 26 Ἰουλίου στὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδας Ἄστυ, λέγει ὅμως ὅτι οἱ πληροφορίες πού δημοσιεύτηκαν στὸ Ἄστυ «κυρίως ἐμὲ καὶ τὴν παρὰ τῆ Ἑταιρία ἔμμισθον θέσιν μου ἀποβλέπουσαι καὶ ὁμοίως συντεταγμέναι, συγχρόνως καὶ εἰς Ἀκρόπολιν» κατεχωρίσθησαν». Δὲν ἀρνεῖται ὅτι ἐπέδειξε τὴν ἐπιστολὴν μὲ τὴν ἀνορθογραφία ἀλλὰ λέγει ὅτι τὴν πῆρε τυχαῖα ἀπὸ φάκελο πού κρα-

19. ΠΣΑΕ 7 Σεπτεμβρίου 1894.

20. Ἄ. ἀ. 1894.

21. ΑΑΕ 184/16 Σεπτεμβρίου 1894.

τουσε, στον οποιο υπηρχαν και χειρόγραφα του Μυλωνά «μη ἀπηλλαγμένα ἀνορθογραφίων» και ὅτι «ἀπλῶς τοῦτο και μόνον ἔπραξα, χωρις νὰ προσθέσω τι εις ψόγον του κυρίου Συμβούλου δια τὴν ἄνω ειρημένην ἀνορθογραφίαν, ὡς διατείνεται ἡ ἐπιστολὴ εἴκοσι και πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνωτέρω ὁμιλίαν γραφεῖσα».

Τὸ δημοσίευμα στοῦ Ἄστου (Τρίτη, 26 Ἰουλίου 1894) ἔλεγε ὅτι κατὰ τὴ συνεδρίαση του Συμβουλίου που θὰ γινόταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἐπρόκειτο νὰ ἀποφασισθεῖ «ὅπως μὴ παραδοθοῦν εις τὸ κεντρικὸν μουσεῖον τὰ μὴ παραδοθέντα μέχρι τουδε ἀγγεῖα με τὴν πρόφασιν, ἵνα χρησιμεύσουν ταῦτα πρὸς μελέτην τῶν μαθητῶν του Πολυτεχνείου, πράγματι ὅμως, ὅπως δικαιολογηθῶσιν οἱ χορηγούμενοι παχεῖς μισθοὶ εις τὸν ἐπιμελητὴν, βοηθὸν και τοὺς κλητῆρας του δῆθεν μουσείου τούτου». Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ πρακτικὰ του Συμβουλίου δὲν ἔγινε συνεδρίαση στις 26 Ἰουλίου 1894.

Τὸ Συμβούλιο συζήτησε στις 16 Σεπτεμβρίου τὴν ἀναφορὰ του Ἀθανασίου και «κατὰ πλειοψηφίαν ἀπεφάνθη οὕτως· εὐχαρίστως ἤκουσεν ἐκ τῆς ἀναγνωσθείσης του Ἀθ. Κουμανούδη ἀναφορᾶς, ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀληθῶς τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ του Μ. Καβαλιεράτου ἀναφερόμενα, ὅτι δῆθεν ὁ Ἀθ. Κουμανούδης κατηγόρησέ τινας τῶν συμβούλων τῆς Ἐταιρίας ἐν τῷ γραφείῳ του Ἄστεως· λυπεῖται δὲ τὸ Συμβούλιον ἐπὶ τῇ ἐν τῷ ῥηθέντι γραφείῳ ἐπιδείξει του πρὸς τὸν γραμματέα τῆς Ἐταιρίας γράμματος του κ. Μυλωνά περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπία ἐργασιῶν»²².

Προσωπικὰ ἐναντίον του Ἀθανασίου στρέφεται ἐπιστολὴ του Παναγιώτη Παπαναστασίου²³ με τὴν ὁποία ἰσχυρίζεται ὅτι κατὰ τὴν Συνέλευση τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1894 «ἄνθρωπος μισθοδοτούμενος ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας με διέκοψε κατ' ἐπανάληψιν και ἐπὶ τέλους με ὕβρισεν χυδαίότατα, ὁμιλοῦντα ἐπὶ του ὑπὸ συζήτησιν ἄρθρου περὶ του ἀριθμοῦ και του μισθοῦ τῶν ἐφόρων».

B.X.II.

22. ΠΣΑΕ 16 Σεπτεμβρίου 1894.

23. ΑΑΕ 213/15 Ὀκτωβρίου 1894.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΣΠΥΡΟΥ Ε. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

ΓΛΑΣ ΙΙ

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ 1981-1991

Περιεχόμενα

Εἰσαγωγή

Στρωματογραφία - Ἀνασκαφή.

Τὰ κτίρια καὶ τὰ εὐρήματα

Κτίριο Η - Κτίριο Κ - Δωμάτια Ν1-Ν3 - Χώρος Ν4 -

Κτίριο Μ - Τοῖχος περιβόλου.

Διάταξη τῶν κτιρίων

Οἰκοδομικά: Θεμελίωση - Τοῖχοι - Πλίθες - Δάπεδα -

Αὐλάκια - Θύρες - Κατώφλια - Στέγες.

Κεραμεικὴ

Νεολιθική - Ὑστεροελλαδική: Κύλικες - Λεκανίδια - Πίθοι -

Πρόχοι - Σκύφοι - Ψευδόστομοι μικροί - Ψευδόστομοι μεγάλοι -

Κρατῆρες-κρατηρίσκοι - Λεκάνες - Σταμνίσκοι - Ἀλαβαστροειδή -

Κύπελλα - Κύαθοι - Πώματα - Μαγειρικά-οἰκιακὰ ἀγγεῖα καὶ σκεύη -

Διάφορα - Ἑλληνιστική - Μεσαιωνική.

Μικρὰ εὐρήματα

Μετάλλινα ἀντικείμενα - Λίθινα ἀντικείμενα - Διάφορα εὐρήματα -

Εἶδη διατροφῆς: Κοχύλια - Ζωικὰ κατάλοιπα - Φυτικὰ κατάλοιπα.

Χρήση καὶ ἱστορία τῶν κτιρίων

Τοιχογραφίες

Χρονολόγηση

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΦΑΝΗΣ ΜΑΛΛΟΥΧΟΥ-ΤΟΥΦΑΝΟ

Η ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1834-1939)

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Περιεχόμενα

Ἡ Ὄθωνική περίοδος (1833-1863)

Ὁ Leo von Klenze καὶ ἡ ἀναστήλωση τῶν μνημείων τῆς Ἀκρόπολης -

Ἡ περίοδος τῆς ἐφορείας τοῦ Ludwig Ross (1834-1836)·

ἡ ἀναστήλωση τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης - Ἡ περίοδος
τῆς ἐφορείας τοῦ Κυριακοῦ Πιπτάκη (1836-1863)· ἔναρξη τῆς δράσης
τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας - Σύγχρονη κριτικὴ τῶν ἐπεμβάσεων.

Ἀπὸ τὸ τέλος τῆς Ὄθωνικῆς περιόδου ὡς τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1909

Ἡ περίοδος τῆς ἐφορείας τοῦ Παναγιώτη Εὐστρατιάδη (1864-1884)·

γραμματεία τοῦ Στεφάνου Κουμανούδη στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία

(1859-1894) - Ἡ περίοδος τῆς ἐφορείας τοῦ Παναγιώτη Καββαδία

(1885-1909) καὶ τῆς πρώτης γραμματείας του στὴν Ἀρχαιολογικὴ

Ἑταιρεία (1895-1909)· ἡ πρώτη φάση τοῦ ἔργου τοῦ Νικολάου Μπαλάνου.

Ἀπὸ τὸν Πρῶτο ὡς τὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1910-1939)

Συντήρηση καὶ ἀναστήλωση μνημείων ἀπὸ τὸ Ἀρχιτεκτονικὸ Τμῆμα τοῦ

Ἰπουργείου Παιδείας ὑπὸ τὸν Νικόλαο Μπαλάνο· ἡ δευτέρη καὶ ἡ τρίτη

φάση τοῦ ἔργου του (1911-1917, 1921-1939) - Κριτικὴ ἀποτίμηση τοῦ

ἔργου τοῦ Νικολάου Μπαλάνου - Τὸ ἔργο τοῦ «Γραφείου Ἀναστυλώσεως

καὶ Συντηρήσεως Ἀρχαίων Μνημείων» ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιο Ὀρλάνδο

(1922-1939).

Εὐρωπαϊκὸς περίγυρος καὶ ἐλληνικὲς ἀναστυλώσεις

KONSTANTINOS KALOGEROPOULOS

**DIE FRÜHMYKENISCHEN GRABFUNDE
VON ANALIPSIS
(Südöstliches Arkadien)**

Inhaltsverzeichnis

Einleitung

Lage des Fundortes - Forschungsgeschichte

Der archäologische Befund

Das Tholosgrab - Die Miniaturtholoi 1-8 - Das Kindergrab 'bei dem Prytaneion' - Das Grab 'am Alpheios' - Katalog der Funde aus einem Brandschutt unter dem 'Prytaneion' - Das Kindergrab 'bei Alonia' - Fundstellen mykenischer Keramik auf dem Hügel von Analipsis - nach den Grabungsnotizen von Kontogiorgis

Die Keramik

Bemalte mykenische Keramik - Unbemalte Keramik mit ungeglätteter Oberfläche - Unbemalte Keramik mit geglätteter Oberfläche

Die Kleinfunde

Kleinfunde aus Ton - Kleinfunde aus Elfenbein - Kleinfunde aus Eberzahn - Kleinfunde aus Bronze - Kleinfunde aus Edelmetall - Kleinfunde aus Bernstein - Kleinfunde aus Silex - Kleinfunde aus Felsgestein - Tierknochen - Sonstiges

Grabformen, Bestattungen und Datierung der Grabanlagen
Das Tholosgrab - Die Miniaturtholoi - Kistengräber und Sonstiges

Die frühmykenischen Amphoren des palatialen Stils
Forschungsgeschichte - Vorbemerkungen - Verbreitung, archäologischer Kontext und stilistische Beurteilung - Kompositionsschemata - Funktion

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΕΘΕΜΙΩΤΑΚΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΟΡΦΙΚΗ ΠΗΛΟΠΛΑΣΤΙΚΗ
ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ
ΕΩΣ ΤΗΝ ΥΠΟΜΙΝΩΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Περιεχόμενα

Εἰσαγωγικά

Κατάλογος εἰδωλίων καὶ εἰδώλων

Ἀνατολική Κρήτη

Βόρεια Κεντρική Κρήτη

Νότια Κεντρική Κρήτη

Δυτική Κρήτη

Στυλιστικά χαρακτηριστικά - Χρονολόγηση

Ἀπὸ τῆ νεολιθικῆ ἕως τὶς ἀρχές τῆς νεοανακτορικῆς

Ἡ ἐποχὴ τῆς φυσιοκρατίας

Ἡ πρόωμη φάση τῆς μετανακτορικῆς πλαστικῆς

Ἡ μέση φάση τῆς μετανακτορικῆς πλαστικῆς

Ἡ ὕστερη φάση τῆς μετανακτορικῆς πλαστικῆς

Ἰπομινωικὴ πλαστικὴ

Μυκηναϊκὰ εἰδῶλια στὴν Κρήτη

Μινωικὰ εἰδῶλια ἐκτὸς Κρήτης

Μορφολογικὰ χαρακτηριστικά

Τὸ ἔνδυμα τῶν εἰδωλίων

Κοσμήματα

Κομμώσεις

Χειρονομίες

Ἡ τεχνικὴ κατασκευῆς εἰδωλίων καὶ εἰδώλων

Ζητήματα ρυθμοῦ

Ζητήματα ἐρμηνείας

ΝΙΚΟΛΑ ΦΑΡΑΚΛΑ

ΘΗΒΑΪΚΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ 1996, ΤΟΜΟΣ 135

Περιεχόμενα

Εισαγωγή: Τὸ ἀνάγλυφο - Τὰ τείχη τῆς Καδμείας - Οἱ πύλες τῆς Καδμείας - Τὰ τείχη τῆς πόλης - Οἱ πύλες τῆς πόλης - Ἡ μαρτυρία τοῦ Πausανία.

Ἐπὶ τίς ποτινὲς στῆς Ἡλέκτρεις: Ποτναί, ἄσος Δήμητρος καὶ Κόρης, μέγαρο, ναὸς Διονύσου Αἰγυβόλου, φρέαρ, Ἀμφιάρειο, Κνωπός, Σχιστὴ ὁδός, τάφος Λαῖου, Χρυσορράας, μυκηναϊκοὶ τάφοι, ἥρωο Λευκοθέας, ὕδραγωγεῖα.

Οἱ Ἡλέκτρεις, τὰ πρὸ τῶν Ἡλεκτρῶν, τὰ «δεξιὰ» τῶν Ἡλεκτρῶν: Πολυάνθριο, Δημόσιο σῆμα, τόπος σπορᾶς τῶν δοντιῶν τοῦ δράκοντα (περιβόλι τῶν Σπαρτῶν), Ἴσμηγιό, ἀγάλματα Ἀθηναῖς καὶ Ἐρμού, ναὸς Ἀθηναῖς Προναῖας, ναὸς Ἀπόλλωνος καὶ ἐναετία, ἀγαλμα Ἀπόλλωνος, Μαντοῦς δίφρος, εἰκόνες Ἡνώχης καὶ Πύρ(φ)ρας, τρίποδες, κρήνη Ἄρεως, Μελία, τάφος Καάνθου, Ἴσμηγιός ποταμός, Ἴσμηγιή κόμη.

Τὰ «ἀριστερὰ» τῶν Ἡλεκτρῶν, ὁ Σπόδιος, ἡ Ὀγκαι: Οἰκία Ἀμφιτρύωνος καὶ Ἡρακλέους, βωμὸς Διὸς Σωτήρος, θάλαμος Ἀλκιμήνης, μνήμα παιδῶν Ἡρακλέους, Σωφρονιστήρ, ἀνάγλυφα Φαρμακίδων, ἱερό Γαλνθιάδος, ναὸς Ἡρακλέους, ἀγάλματα καὶ γλυπτικὸς διάκοσμος, ἀνάθημα Θρασυβούλου, γυμνάσιο καὶ στάδιο Ἡρακλέους, τύμβος Ἀμφιτρύωνος καὶ τάφος Ἰολάου, Κοίλη ὁδός, βωμὸς Ἀπόλλωνος Σποδίου, ἱερό Ἀθηναῖς Ὀγκας, κόμη Ὀγκαι.

Ἐπὶ τῆς Καδμείας: Ἀγορὰ ρωμαϊκῶν χρόνων, οἰκία Κάδμου (καὶ ἀπογόνων), θάλαμος Ἀρμονίας, θάλαμος Σεμέλης, θέσις ὅπου ἔψαλαν οἱ Μοῦσαι, ἀγαλμα Διονύσου Περικιοῦ, ἀγαλμα Διονύσου τοῦ «Ἄνασμηθήδῃ», βωμὸς Διονύσου, ἀνδριάντες Προνόμου καὶ Ἐπαμεινώνδα, ναὸς καὶ ἀγαλμα Ἄμμωνος Διὸς (ΥΨίστου), οἰωνοσκοπεῖον Τειρεσίου, ἱερό καὶ ἀγαλμα Τύχης (Ἰουῦς), ἔξοανα Ἀφροδίτης (καὶ ἱερό Λαμίας), ἱερό καὶ ἀγαλμα Δήμητρος Θεσημόρου, λατρεῖες Περσεφόνης καὶ Γῆς, ἱερό Ποσειδῶνος, ἱερό Ὀμολοῶν θεῶν, τάφος Ὠγγύου καὶ ἄσος, βουλευτήριον.

Κοντὰ στῆς Προιτιδες: Θεάτρο, ναὸς Διονύσου Λυσίου καὶ ἀγάλματα Διονύσου καὶ Σεμέλης, ἐρείπια οἰκίας Λύκου, μνήμα Σεμέλης, «κενοτάφειο» Ἀλκιμήνης, μνήματα παιδῶν Ἀμφίονος, ναὸς Ἀρτέμιδος Εὐκλείας με ἀγαλμα, τάφος Ἀνδροκλείας καὶ Ἀλκιδος, λέων ἀνάθημα τοῦ Ἡρακλέους, Ἀπόλλων Βοηδρόμος καὶ Ἐρμῆς Ἀγοραῖος, πυρὰ τῶν παιδῶν Ἀμφίονος (Ἐπτά Πυραὶ), ἀγάλματα Ἀθηναῖς Ζωστηρίας, τύμβος Ἀμφίονος (καὶ Ζήθου) καὶ λίθοι τοῦ «ὑποβέβληγται», ἀγορὰ, πολυστύλος στοά, λατρεία Λευκῶ Πόλου.

Στὸν δρόμο γιὰ τὴ Χαλκίδα: Τάφος Μελανίππου, Τυδέως καὶ παιδῶν Οἰδίποδος, μνήμα Τειρεσίου, [τάφος Ἐκτορος, Οἰδιποδία κρήνη, τάφος Ἀσφοδίκου].

Στὸν δρόμο ἀπὸ τὴν Ἀνθρόνα: Γυμνάσιο, στάδιο καὶ ἥρωο Ἰολάου, [θυμέλη Σύλλα], ἱππόδρομος, μνήμα Πινδάρου, τάφος Βοιωτοῦ.

Ἐπὶ τίς Νήιστες πρὸς τὸ Καθεῖριό: Μνήμα Μεναικέως με ροδιά, χῶρος μονομαχίας τῶν παιδῶν τοῦ Οἰδίποδος καὶ μημεῖο, θέσις ὅπου ἡ Ἡρα θήλασε τὸν Ἡρακλῆ, Σύρμα Ἀντιγόνης, ἱερό Ἡρας, πυρὰ Ἀντιγόνης καὶ Ἴσμηγινης, ποταμὸς Δίρκη, οἰκία Πινδάρου (καὶ πρυτανεῖο), Κυνὸς Κεφαλαί, Βοιωτία ὁδός, ἱερό Ἀλκιμᾶνος, ἱερό Μητρὸς με ἀγαλμα, λατρεία Πανὸς καὶ Χαρίτων-Νυμφῶν, ἱερό Θεμῶδος καὶ ἀγαλμα, ἱερό Μοιρῶν (καὶ Εἰλειθυίας), ἱερό Διὸς Ἀγοραῖου με ἀγαλμα, Ἡρακλῆς Ρινοκόλουστης, «ἀναγκαῖα» ἀγορὰ καὶ νέα ἀγορὰ, πηγὴ καὶ κρήνη Δίρκη, τάφος Δίρκης, χεῖρ δράκοντος, Οἰδιποδία κρήνη, «θυμέλη» Σύλλα, τάφος Ἐκτορος, τάφος Ἀσφοδίκου.

Ἐπίμετρο: Προβλήματα τῆς προϊστορικῆς Καδμείας - Ὁ λόφος τοῦ Ταλάρου καὶ ὁ τύμβος στὴν κορυφὴ του - Μυκηναϊκοὶ τάφοι τοῦ Μικροῦ Καστελιῶ - Τὸ μυκηναϊκὸ νεκροταφεῖο τῆς λοφοσειρᾶς Ἴσμηγιου-Καστελιῶν.